

KUVEYT EMİRLİĞİ: SAVAŞ VE BARIŞ ARASINDAKİ EL SABAH İKTİDARI VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

THE STATE OF KUWAIT: RELATIONS WITH TURKEY, WAR AND
PEACE AND THE AL-SABAH GOVERNMENT IN BETWEEN

إمارة الكويت : في ظل ادارة آل الصباح
والعلاقات مع تركيا

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

**KUVEYT EMİRLİĞİ:
SAVAŞ VE BARIŞ ARASINDAKİ
EL SABAH İKTİDARI VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER**

**THE STATE OF KUWAIT: RELATIONS WITH
TURKEY, WAR AND PEACE AND THE AL-SABAH
GOVERNMENT IN BETWEEN**

إمارة الكويت : في ظل ادارة آل الصباح
والعلاقات مع تركيا

Rapor No: 24
Ocak 2011

Ankara - TÜRKİYE © 2011

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır.

Ortadoğu’ya Bakış

Ortadoğu’nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkûm edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik haklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaşmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaştırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaştırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi, bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM; web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

İçindekiler

Takdim.....	4
Özet.....	5
Kuveyt: El Sabah Ailesinin Kuveyt'e Yerleşmesi Dönemi.....	6
Osmanlı Döneminde Kuveyt	6
Büyük Güçlerin Kuveyt Üzerindeki Mücadelesi: Osmanlı-İngiliz Rekabeti	7
Bağımsızlık Sonrası Siyasi Ve İdari Yapı: Emirlikten Anayasal Monarşiye.....	11
Türkiye-Kuveyt İlişkileri: Mesafeli İlişkilerden Yakın İşbirliğine	13
Irak'ın İşgali ve ABD'nin Kuveyt "Oyunu"	14
Kuveyt'in İşgali Karşısında Türkiye'nin Tutumu: Özal'ın Soruna Pro Aktif Yaklaşımı.....	16
Günümüz Türkiye-Kuveyt İlişkileri	17
Kuveyt'in Türkiye İle İlişkilere Bakışı	19
Sonuç.....	22

TAKDİM

Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin tarihi 14. yüzyıl başına kadar uzanmaktadır. Ancak Kuveyt'in bağımsızlığını kazandığı 1961 yılından itibaren Türkiye ile Kuveyt arasındaki diplomatik ilişkiler sorunlu seyretmiştir. Bu dönemde Kuveyt'te Osmanlı dönemine ilişkin var olan olumsuz önyargıların etkisiyle ilişkiler istenilen düzeyde gelişmemiştir. Ancak 1990 yılında Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin gelişimi açısından kritik öneme sahiptir. Yazarımız Veysel Ayhan'ın belirttiği gibi "Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin mesafeli bir yakınlıktan yakın bir müttefikliğe giden süreçte rol oynayan en önemli olay Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal girişimi" olmuştur. Türkiye savaş sırasındaki tutumu, Kuveyt'in bağımsızlığını koruma yönünde bir politika yürütmesi ilişkilerde yeni bir dönem başlatmıştır. Ancak bütün bunlara rağmen ticari, toplumsal ilişkiler sınırlı kalmış ve ilişkiler daha çok güvenlik ve diplomatik düzeyde kalmıştır.

I. Körfez Savaşı'nın ardından 2003 Irak Savaşı Türkiye-Kuveyt ilişkilerinde yeni bir kilometre taşı olmuştur. Savaş ardından bölgede Kuveyt aleyhine değişen güç dengeleri ve ardından bölgede yaşanan gelişmeler bir kez daha Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin önemini ortaya koymuştur. Bu yeni ortam iki ülkenin hem Körfez İşbirliği Konseyi çerçevesinde hem de ikili düzeyde yakınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu sürecin son ayağını Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin geliştirilmesi için Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yakın zaman içinde Kuveyt'e gerçekleştireceği resmi ziyaret oluşturmaktadır. Başbakan Erdoğan'a Kuveyt gezisinde iş adamları ve parlamenterlerin de yer alacağı 150 kişilik bir heyet eşlik edecektir. Ziyaretin kendisi ve heyetin oluşturuluş biçimi taraflar arasındaki işbirliğinin toplumsal, ekonomik ve kültürel düzeyde de gelişeceğinin işaretidir.

ORSAM olarak Türk dış politikasında Ortadoğu bağlamında yaşanan bu hızlı trafiğe anında tepki verme çabasındayız. Başbakan Erdoğan'ın ziyareti ile yakın zaman içinde gündeme gelecek Türkiye-Kuveyt ilişkilerini tarihsel geçmişiyle beraber anlayabilmek açısından ORSAM Ortadoğu Danışmanı Veysel Ayhan'ın kaleme aldığı "Kuveyt Emirliği ve Türkiye: Bölgesel ve Küresel Güç Mücadelesinin Odağındaki Bir Krallık" başlıklı çalışmayı ilginize sunuyoruz. Ayhan, bu çalışma ile sadece Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin geçmişi ve bugünü ele almamaktadır. Çalışma, az bilindiğini düşündüğümüz Kuveyt'i tanımak ve anlamak açısından da önemli bir kaynak niteliğindedir.

Saygılarımla,

Hasan Kanbolat
Başkan

Yrd. Doç. Dr. Veysel AYHAN
ORSAM Basra Körfezi Danışmanı
Abant İzzet Baysal Üniversitesi U.İ.B.

KUVEYT EMİRLİĞİ: SAVAŞ VE BARIŞ ARASINDAKİ EL SABAH İKTİDARI VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

Özet

Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin tarihsel geri planı 1500'lerin başına kadar gitmesine karşın I. Dünya Savaşı sonrası bu ilişkilerin ciddi şekilde bir kopuş yaşadığı görülmektedir. Kuveyt'in bağımsızlığını kazandığı 1961 yılından itibaren Soğuk Savaş'ın da etkisiyle Türkiye ile Kuveyt arasındaki diplomatik ilişkiler sorunlu bir zeminde gelişme göstermiştir. Söz konusu dönemde küçük bir ülke olmasına karşın bölgesel ve küresel düzeyde bir etki oluşturmaya çalışan Kuveyt'in Türkiye ile mesafeli bir ilişki kurduğu görülmektedir.

Türkiye-Kuveyt ilişkilerinde kırılma anı diyebileceğimiz en önemli olay kuşkusuz Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesidir. 1990 Ağustos'undaki işgalin hemen ardından Türkiye, Irak'ın girişimlerine rağmen Kuveyt'in bağımsızlığını koruma yönünde bir politika yürütmüştür. Savaştan sonra da Irak'a karşı uygulanan ambargo kararlarına Kuveyt ile birlikte uyan bir bölge ülkesi olmuştur.

Ancak 1990'lı yıllarda diplomatik ilişkilerin gelişme göstermesine karşın karşılıklı ticari ilişkiler istenilen düzeyde bir gelişme göstermemiştir. Bunda birçok dışsal sebebin yanı sıra her iki ülkenin de iç politikalarına yönelmesinin de etkisi olmuştur. 2003 Irak Savaşı ve ardından bölgede yaşanan gelişmeler bir kez daha Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin önemini ortaya koymuştur. Bölgede değişen güç dengeleri, İsrail'in Filistin ve Lübnan politikasının yol açtığı radikalizm ve İran'ın artan etkisi iki ülkenin hem KİK çerçevesinde hem de ikili düzeyde yakınlaşmasını beraberinde getirmiştir.

Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin siyasal, toplumsal ve ekonomik düzeyde geliştirilmesi için Başbakan Erdoğan'ın içerisinde iş adamları ve parlamenterlerin de yer alacağı yaklaşık 150 kişilik bir heyetle gelecek günlerde Kuveyt'i ziyaret edecek olması da tarafların işbirliği geliştirme arzularını ortaya koymaktadır.

Kuweyt: El Sabah Ailesinin Kuveyt'e Yerleşmesi Dönemi

Kuzey ve kuzeybatıdan Irak, güney ve güneybatıdan Suudi Arabistan ve doğudan da Basra Körfezi ile çevrili olan Kuveyt yaklaşık 250 yıldır El Sabah ailesinin yönetimi altında bulunmaktadır. 2010 yılı itibarıyla 3.5 milyon kişinin yaşadığı Kuveyt'te vatandaş olanlarının sayısının 1.1 milyon civarında olduğu belirtilmektedir. El Sabah ailesinden önce Kuveyt topraklarındaki yerleşimcilerin kimler olduğu üzerine günümüzde kesin bilgiler bulunmamakla birlikte Kuveyt topraklarının sahil bölgelerinin deniz ticareti ile ilgilenen Arap ve Pers kökenli toplulukların kısa süreli olarak konakladıkları topraklar olduğu ileri sürülmektedir. İç kesimlerin ise bedevi Arap kabilelerinin koyunları ve develerini yazları getirdikleri ve kısa süreli olarak yerleştikleri topraklar olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla Kuveyt'in kimler tarafından ve hangi tarihlerde kurulduğu tam olarak bilinmemekle birlikte uzunca bir dönem hem denizden hem de Arabistan'ın iç kesimlerinden gelen topluluklara ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Bununla birlikte Kuveyt kelimesinin Arapça kökenli Kout kavramından türediği ifade edilmektedir. 1600'lerin başında bugün Kuveyt olarak bilinen topraklar Qurain (ya da Grane) olarak bilinmekteydi. Qurain Arapça Qarn olarak kullanılan ve anlam olarak yüksekçe bir tepe anlamına gelen bir kavramdır. Akwat veya tekil olarak Kout kavramının etrafı surlar ve kalelerle çevrili evlerden oluşan bir kasaba için kullanılmıştır. Böylece etrafı duvarlarla çevrili kasaba olarak kullanılan Kuveyt adı daha sonraki dönemde doğrudan Kuveyt devletinin adı haline gelmiş oldu.¹

Kuveyt topraklarına ilk olarak hangi toplulukların yerleştiği üzerine ise çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Kuveyt'in Şii kimliğine vurgu yapan bazı araştırmacılar bölgeye ilk yerleşen yerleşimcilerin Şii kökenli Arap kabileleri olduğunu ileri sürmektedir. Diğer yandan bölgeye ilk yerleşen kesimlerin El Halid kabilesine mensup Araplar olduğunu ileri süren kaynaklar ise

el Sabah ailesinin bölgeye daha geç bir tarihte geldiğine dikkat çekmektedir. Nitekim tarihi kaynaklarda el Sabah ailesinin Kuveyt'e göç tarihini 1700'lerin başına dayandırmaktadır. Bu kapsamda ilk önce Portekizlilerin, ardından da İranlıların Basra Körfezi'nde yayılması ve Bahreyn ile Katar bölgesini ele geçirmesi üzerine, bu bölgedeki Arap kabilelerinden olan El Halife, El Sabah ve El Jalahima kabileleri Beni Halid kabilesinin denetimi altında olan Kuveyt topraklarına göç etmişlerdir. Üç kabilenin Kuveyt topraklarına göç ettikleri tarihin 1716 yılı olduğu belirtilmektedir.² Beni Halid kabilesinin 1663'ten Qatif başta olmak üzere El Hasa (el Ahsa) bölgesinin yönetici Şeyhleri olduğu bilinmektedir. Beni Halid kabilesinin denetiminde Kuveyt'e göç eden Arap kabilelerinden El Halife (bugünkü Bahreyn Emiri) ailesi bölgenin yönetici Şeyhi oldu.³ Daha sonraları 1770'lerde Basra üzerinde artan İran etkisinden rahatsız olan El Jalahima ve el Halife kabilelerinin Katar'a tekrar geri dönmesi ve Bahreyn üzerindeki İran otoritesi ile mücadeleye girmeleri üzerine Kuveyt'teki yönetim de El Sabah ailesinin eline geçmiştir. El Sabah ailesinin kurucuları arasında sayılan Şeyh Sabah bin Cabir (1718-1762) Şeyh Abdullah bin Sabah (1762-1813) Kuveyt ile Umm Qasr bölgesinin Emiri olduğu ifade edilmektedir.⁴

Osmanlı Döneminde Kuveyt

Osmanlı-Kuveyt ilişkileri Irak'ın 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakeyn seferi sonrası dönemde başlamıştır. 1534 yılının Aralık ayında Bağdat ve Güney Irak toprakları Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girdikten sonra, Basra Körfezinde yaşayan bazı Arap kabileleri kendi isteğiyle Osmanlı'ya bağlılıklarını bildirmişti. Irakiye seferi sonrası (1534) Padişah Bağdat'ta iken Ahsa ve Bahreyn'den elçilerin geldiği ve Osmanlı'ya bağlılıklarını bildirdikleri ifade edilmektedir. Nitekim Osmanlıların aynı tarihlerde Umman kıyılarındaki Portekiz varlığına karşı mücadele eden İbadi kabilelere de destek verdiği düşünüldüğünde Osmanlı güçlerinin bir bütün olarak Basra Körfezi'ndeki Portekiz etkisini

ortadan kaldırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Osmanlı etkisinin askeri olmaktan öteye siyasi ve dini olduğunu belirtmek gerekir.⁵ Safevi'lerin 1623 tarihinde Bağdat ve Basra'yı ele geçirmesinin ardından bölgenin bir kez daha Osmanlı egemenliğine girmesi ise 1638 yılında olmuştur. Ardından 1730'lerden sonra Nadir Şah tarafından Basra ve Bağdat'ın bir kez daha İran egemenliği altına sokma girişimlerinde Sabah ailesi Osmanlı safında yer almıştır.⁶ Ancak, 1749-1831 tarihleri arasında Memlûk valilerinin yönetimi⁷ sırasında Sabah ailesinin Irak yönetimi ile ilişkileri sorunlu olmuştur. Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın askeri tehditlerine rağmen dönemin Şeyhi Abdullah bin Sabah Kuveyt'in özerkliğinden feragat etmemiştir.⁸

Osmanlı-Kuveyt ilişkileri Şeyh Abdullah bin Sabah sonrası başa geçen Şeyh Cabir bin Abdullah'ın (1815-1859) yönetimi sırasında gelişme göstermiştir. Irak'taki Memlûk Valileri döneminin kapanmış olması, ilişkilerin iyileştirilmesinde önemli bir rol oynadı. 1829 yılında Kuveyt gemilerine Osmanlı bayraklarının çekilmesi oldukça önemli olmuştur. Kuveyt yönetimine Şeyh Cabir döneminde Basra'nın denizden gelecek saldırıları karşı korunması karşılığında vergi muafiyeti ve yıllık bir ücret ödenmekteydi.⁹ Bununla birlikte Kuveyt'te herhangi bir Osmanlı askeri garnizonunun kurulamayışı Irak'taki yerel yönetimlerde rahatsızlık yaratmaktaydı. Ancak aynı dönemde İngiltere'nin Kuveyt'ten ayrıcalık ve koruma anlaşmaları taleplerine de olumsuz cevap vermiştir.¹⁰ 1860'lar dönemin Bağdat Valisi Namık Paşa'nın Kuveyt'i denetim altına almaya yönelik bazı başarısız girişimlerine sahne oldu. Ancak, Mithat Paşa'nın Valiliği döneminde taraflar arasındaki sorunların önemli bir kısmı çözümlenmiştir. 1869-1872 tarihleri arasında Bağdat Valisi olan Mithat Paşa'nın 1871 yılının sonlarında Kuveyt'i ziyaret etmesi ve ziyaret sırasında da hem Kuveyt'in Basra'nın bir kazası olduğunun hem Şeyh Abdullah'a Kaymakamlık unvanının verilmesi oldukça önemlidir. Mithat Paşa ayrıca Kuveyt gemilerinde Osmanlı bayrağı dışında hiçbir ülke bayrağının taşınmaması konusunda

da Şeyh Abdullah Sabah'la anlaşmıştır. Mithat Paşa'nın Valiliği döneminde, Şeyh Abdullah ve kardeşi Şeyh Mübarek, Al Hasa'nın alınması için düzenlenen sefere kendi güçlerinin başında katılmışlardır.¹¹ 1871 yılında Bağdat Valisi Mithat Paşa'nın planları doğrultusunda başlayan askeri hareket sonucunda Osmanlı güçleri bugünkü Katar'a kadar olan topraklar üzerinde bir kez daha askeri ve siyasi bir denetim kurmayı başarmıştır.¹² Söz konusu askeri hareketin başarılı olmasında el Sabah ailesinin verdiği destek önemli bir rol oynarken Kuveyt, Suud ailesinin baskısından da kurtulmuş olmaktadır. Bununla birlikte Kuveyt'in her zaman özerk bir yapıya sahip olduğunu ve tüm baskılara rağmen Kuveyt'te bir askeri garnizonunun kurulmadığını belirtmek gerekir.

Büyük Güçlerin Kuveyt Üzerindeki Mücadelesi: Osmanlı-İngiliz Rekabeti

İngiltere'nin 1850'lerden sonra Umman, Katar ve Bahreyn'in ardından Kuveyt'i de etkisi altına alma girişimlerine karşı Kuveyt, Şeyh Abdullah ve ardından iktidara gelen Şeyh Muhammed bin Sabah döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kalmıştır. Şeyh Muhammed (1892-1896) döneminde İngiltere, Kuveyt ile bir koruma anlaşması girişiminde bulunmasına karşı Kuveyt tarafı İngiliz taleplerine olumsuz yaklaşmıştır.¹³ Ancak, 1896 tarihinde Şeyh Muhammed ve küçük kardeşi Şeyh Cerrah'ın aile içi iktidar mücadelesi sonucu öldürülmeleri Kuveyt-Osmanlı ilişkilerini derinden sarsacak gelişmelerin yaşanmasına yol açmıştır. Kuveyt kaymakamının öldürülmesinden Emir'in kardeşi Şeyh Mübarek'i sorumlu tutan Basra Valisi Hamdi Paşa'nın Kuveyt'e asker çıkartma girişimleri, Bağdat'taki VI. Ordu komutanının muhalefeti sonucu başarısızlığa uğramıştır. Aynı tarihlerde öldürülen Emir'in çocukları ve yakınları da Katar'a sığınmış ve Thani ailesinden gasp edilen Emirlik haklarının alınması konusunda yardım istemişlerdir. Thani ailesinin Osmanlı İmparatorluğu üzerinde baskı uygulaması ve Osmanlı bürokratlarının da Şeyh Mübarek karşıtı politikaları sorunun derinleşmesine yol açmıştır. Bu olaylar üzerine,

Şeyh Mübarek'in İngiltere'ye yaklaşmasını engellemek isteyen Bâb-ı Âli derhal harekete geçmiş ve Hamdi Paşa'nın yerine Kuveyt'le iyi ilişkilere sahip Arif Paşa'yı Basra Valisi olarak atamıştır. Ancak Arif Paşa da İngiltere ile işbirliği içinde olan Mübarek'in kardeşlerini öldürdükten sonra İngiltere'yle yaklaşma politikası izlemesinden rahatsız olmuş ve Mübarek'i devirmek için farklı politikalar izlemiştir. Katar Şeyhi'nin de desteğiyle uygulamaya konulan bazı başarısız darbe girişiminden kurtulan Şeyh Mübarek İngiltere'nin Bahreyn'deki danışmanına bir mektup yazarak koruma talebinde bulunmuştur.¹⁴ 1897 yılında Arif Paşa'nın isteğiyle Basra'da bekletilen VI. Ordu'nun faaliyetlerinden kuşkulanan Şeyh Mübarek'in İngiliz yetkililerle doğrudan görüşmeleri başlatması ise İstanbul'da rahatsızlık yaratmıştır. Basra Körfezindeki güç dengesini dikkate alan Sultan Abdülhamit, Arif Paşa'yı görevden aldıktan sonra Şeyh Mübarek'i yeni Kuveyt Kaymakamı olarak tanıma yoluna gitmiştir ve Şeyh Mübarek de Kaymakamlık ünvanını kabul ederek Osmanlı'ya bağlılığını resmi olarak kabul etmiştir.¹⁵

1898 tarihinde Bağdat Demiryolu projesinin gündeme gelmesinin ardından Kuveyt, İngiltere açısından daha da önemli bir hale geldi. Nitekim bu dönemde Hasa, Necd ve Riyad'ı denetim altına alan Şemmar kabilesinin lideri Abdülaziz Reşid'in Kuveyt'i ele geçirme girişimleri Şeyh Mübarek'i tedirgin etmekteydi. Sabah ailesi, Abdülaziz Reşid'in rakibi Şeyh Abdurrahman bin Suud'a, Kuveyt'e sığınma hakkı tanıyarak Reşid ailesinin tepkisini üzerine çekmişti. Diğer yandan Reşid ailesinin Osmanlı İmparatorluğu'yla iyi ilişkilere sahip olması da Mübarek'i endişelendirmekteydi. Ortak çıkar tanımlaması İngiltere-Kuveyt ilişkilerinin hızlı bir şekilde gelişmesine yol açmıştır. İngiltere 1898 tarihinde Kuveyt'in özerkliğinin korunmasını yaşamsal çıkarları arasında olduğunu açıkladı. Oysa 1890'da İngiltere, Kuveyt'in de içinde yer aldığı Basra Körfezi kıyı şeridinin Osmanlı'nın toprağı olduğunu ve söz konusu bölgedeki statükoyu değiştirmek istemediğini açıklamıştı. 4 Ocak 1899 tarihinde ise İngiltere

Dışişleri Bakanlığı, Kuveyt'in yabancı güçlerin eline geçmesinin engellenmesi için Hindistan Valiliği'ne derhal gerekli düzenlemeleri yapmasını isteyen bir yazı göndermiştir.¹⁶

Dolayısıyla 1899 yılı hem Kuveyt hem İngiltere hem de Osmanlı İmparatorluğu için oldukça kritik bir yıl oldu. Ocak 1899'da Şeyh Mübarek ve İngiltere arasındaki ittifak görüşmeleri bir Protektora (Koruma) Anlaşmasıyla sonuçlandı. 23 Ocak 1899'da imzalanan gizli Protektora (Koruma) Anlaşması sonrası Kuveyt, İngiltere'nin himayesi altına girmiştir. Görüşmeler sırasında Şeyh Mübarek, İngiliz koruması karşılığında Basra'nın da Kuveyt toprağı olarak kabul edilmesini talep etmesine karşın İngilizler bunu kabul etmemiştir.¹⁷ İngiltere'nin Kuveyt'i koruyacağını garanti ettiği anlaşmada Şeyh Mübarek de aşağıdaki maddeleri kabul etmişti¹⁸

1- Kuveyt Emiri Şeyh Mübarek, mirasçıları ve ardılları İngiltere'nin iznini almadan, hiçbir devletin temsilcisini veya ajanını kabul etmeyecek, topraklarından yararlanmalarını izin vermeyecektir.

2- Kuveyt Emiri Şeyh Mübarek, mirasçıları ve ardılları İngiltere'nin izni olmadan topraklarını hiçbir devlete bırakmayacak, kiralamayacak, satmayacak, ipotek etmeyecek veya toprağının herhangi bir amaç için kullanılmasına rıza göstermeyecektir.

Gizli Anlaşmanın imzalanmasının ardından İngiliz savaş gemilerinin Kuveyt limanına demirlemesi ve İngiliz danışmanların Şeyh Mübarek'le görüşmelerini artırması Bâb-ı Âli'de rahatsızlık yarattı. 1901 Ağustosunda Kuveyt'e gönderilen Zuhaf adlı savaş gemisi, Kuveyt limanda demirli bulunan İngiliz Savaş gemisinin engellemeleriyle karşılaştı. İngilizler, kaptanının dışında karaya asker çıkartılması durumunda, güç kullanarak bunun engellenmesini açıklamışlardı. Şeyh Mübarek'le tek başına görüşmek zorunda kalan kaptan, İngilizlerin tutumunu kınamış ve Mübarek'i sert sözlerle İngilizlerle olan ilişkisini bitirmesi ko-

nusunda uyarmasının ardından, Şeyh Mübarek Londra ile gizli bir koruma anlaşması imzaladığını açıklamıştır.¹⁹ Gizli Anlaşmanın duyulmasının ardından harekete geçen Bâb-ı Âli, anlaşmanın geçersiz olduğunu ve Osmanlı memuru olan birinin İngiltere ile anlaşma imzalamaya yetkisinin olmadığını açıklar. Savaş olasılığının belirmesi üzerine ise Kuveyt'in özerkliğini tanıdıklarını ve statükonun korunacağını İngiliz yetkililere iletmek zorunda kalır. Statükonun korunacağını resmen açıklanması üzerine, İngiltere de Kuveyt'teki pozisyonunu belirten bir telgrafi İstanbul'a gönderir. Silahlı bir çatışmadan çekinen İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu Ekim 1901'de Kuveyt'teki statükonun korunmasına karar verdiler. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu Kuveyt'e askeri müdahaleden kaçınacak ve Kuveyt'teki İngiliz etkisini kabul edecek, İngiltere de Kuveyt'in Osmanlı toprağı olduğunu kabul edip herhangi bir askeri işgale girişmeyecektir.²⁰

1901 Anlaşmasının ardından özerkliğinin korunacağı güvencesi alan Şeyh Mübarek'in Osmanlı karşıtı politikalarını yumuşattığını görmekteyiz. 1904 yılında Safvan Anlaşması yapılarak Osmanlı siyasal otoritesinin resmi düzeyde Şeyh Mübarek üzerinde tanınması sağlanmıştır. 1906 yılında Basra Valisi, Şeyh Mübarek'in Fao adası üzerindeki haklarını saygı duyacağını belirten bir yazıyı Kuveyt'e gönderir.²¹ Balkan Savaşları'nın yaşandığı bir dönemde Şeyh Mübarek, Basra Valisi'ne milyonlarca Arabın, Halife'nin Cihat çağrısını beklediğini söylemiştir. İçişleri Bakanı, Mübarek'in ifadeleri üzerine kendisine bir teşekkür notası göndermiştir. 8 Ocak 1913'te Bağdat'ta yayınlanan Destur adlı gazeteye verdiği mülakatta Şeyh Mübarek, Osmanlı İmparatorluğu'nun safında İslam düşmanlarıyla savaşmaya hazır olduğunu açıklamıştır.²²

Diğer yandan Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere de Basra Körfezi'ndeki etki alanlarını belirlemek amacıyla yürüttükleri görüşmeleri 1913 yılında bir anlaşmayla sonuçlandırmışlardır. Söz konusu görüşmeler sırasında Kuveyt'in özerkliği bir kez daha gündeme gelmiş ve İstan-

bul özerkliğe itiraz etmemiştir. Bu bağlamda Kuveyt üzerindeki mücadele Osmanlı İmparatorluğu, İran, İngiltere ve Rusya'nın katılmasıyla 1913'te imzalanan ve bölgedeki ihtilafli sınır sorunlarının giderilmesini öngören kapsamlı bir antlaşmayla kısmi anlamda sona ermiş olmaktaydı. İstanbul Anlaşması olarak bilinen düzenlemenin Kuveyt ile ilgili kısımlarında:²³

1- Kuveyt'in Osmanlı Devleti'ne bağlı bir toprak parçası olmasına karşın, siyasi ve idari özerkliği bulunan bir kaza olduğu kabul edilmiştir. Kuveyt Şeyhi, Osmanlı bayrağı kullanmakla birlikte bayrağın üzerinde Kuveyt yazısı olacaktır. Özerk Kuveyt'in sınırları taraflarca kabul edilmiştir.

2- Osmanlı İmparatorluğu, Kuveyt'in idari yapısına ve politikasına müdahale etmekten kaçınacaktır.

3- Kuveyt sınırları içinde askeri garnizonlar kurmayacağı gibi, Kuveyt'e askeri birliklerde göndermeyecektir.

4- Kuveyt ile İngiltere arasında imzalanan anlaşmaları Osmanlı İmparatorluğu tanyacaktır. Verba ve Bubiyan Adaları Kuveyt'e bırakılacaktır.

5- Bağdat-Basra demiryolunun Kuveyt'e uzatılacak hattının yapımı ve terminal inşası İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu'nun işbirliğiyle yapılacaktır.

6- Şeyh Mübarek'in Basra'daki mülkleri üzerindeki haklarını tanınacak ancak bunun işletilmesinde Osmanlı yasaları geçerli olacaktır.

7- Herhangi bir boşluk durumunda, Osmanlı İmparatorluğu Şeyhin selefini bir fermanla Kuveyt Kaymakamı olarak atayacaktır.

1913 Anlaşmasıyla Osmanlı İmparatorluğu Kuveyt'in iç ve dış özerkliğini tanımak zorunda kalırken, İngiltere de Kuveyt'in hukuki olarak Osmanlı toprağı olduğunu kabul etmiştir. Ancak, I. Dünya Savaşı'nın başlamasının

hemen ardından Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere'nin karşı cephelerde yer alması sonucu anlaşma ilgili hükümetlerce onaylanmamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın başında İngiltere'den bağımsızlık teminatı olan Kuveyt Emiri Şeyh Mübarek, Kuveyt'i İngiltere'nin safında, ancak sıcak savaşın dışında tutma kararı vermişti. 3 Aralık 1916'da Şeyh Mübarek öldükten sonra iktidarda tek belirleyici kişi haline gelen Şeyh Cabir de babasının yolundan gitmiştir. Ancak iktidarda kısa süreli olarak kalabilen Şeyh Cabir'den sonra Kuveyt yönetimine kardeşi Salim geçmiştir. Şeyh Salim (1917-1921) babasından farklı olarak Kuveyt'i İngiltere'den uzaklaştırıp Osmanlı'ya yakınlaştırma politikasına öncelik verince İngilizlerin ciddi baskılarıyla karşılaşmıştır. İslami hassasiyetlere sahip olan Şeyh Salim döneminde Londra bir yandan Kuveyt'e abluka uygularken diğer yandan da Şeyh Salim'e gönderdiği resmi yazılarda Kuveyt'in İngiltere ile imzaladığı koruma anlaşmasına atıfta bulunmaktaydı. 1919'da Kuveyt ile Suudi hanedanlığı arasında yaşanan sorunlara müdahale eden İngiltere, Suudilerin Kuveyt topraklarındaki yayılmasına sesiz kalmıştı. İngiltere ile yaşanan sorunların da etkisiyle Şeyh Cabir'in oğlu Şeyh Ahmed, 29 Mart 1921'de Şeyh Salim yerine yeni Emir olarak İngiltere tarafından atanmıştır. Söz konusu değişiklikte iktidar bir anlamda Salim ailesinden alınıp Cabir ailesine verilmiş oldu. Ancak bu değişiklik aynı zamanda Kuveyt'teki gelecekteki iktidar değişikliklerinin de temellerini oluşturmuş oldu. Buna göre Emirlik sırasıyla Cabir ve Salim aileleri arasında değişmeli olarak gerçekleştirilecekti. Anayasal olmayan geleneğe göre Kuveyt Emiri Cabir ailesinden ise Veliyaht Prens de Salim ailesinden seçilmekteydi. Nitekim son dönemi dikkate alınmazsa bağımsızlık sonrası dönemde de Emir ve Veliyaht Emir seçiminde bu sistemin başarılı bir şekilde uygulandığı görülmektedir.²⁴

I. Dünya Savaşı sonrasında Kuveyt'in sınırlarının belirlenmesi konusunda İngiltere, Suudi Arabistan ve Irak arasındaki görüşmeler baş-

lamıştır. Suudi Arabistan-Kuveyt sınırı 1922 yılında Uqair Protokolüyle belirlenirken, söz konusu sınır düzenlemeleri kapsamında Kuveyt Şeyhi Ahmed üzerinde hak iddia edilen 2/3 toprak parçasını Suudlara bırakmak zorunda kalmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan ile Kuveyt arasında da bir tarafsız bölge oluşturulmuştu. Protokolde Kuveyt, Suudi Arabistan ve Irak arasındaki sınır sorunlarının çözüme bağlanması karşılığında üzerinde hak iddia ettiği toprakların önemli bir kısmını Suudlara bırakılmasına razı olmuştu. Şeyh Ahmed kendisine danışılmadan yeni sınırların çizilmesinden rahatsız olmuş ve bunu Kuveyt adına görüşmeleri yürüten İngiliz temsilci Sir Percy'e iletmiştir.²⁵

Diğer yandan Kuveyt'te siyasal anlamda iktidarını güçlendiren İngiltere, Körfez bölgesinde petrol bulunmasının ardından Kuveyt'i kendi ekonomik çıkarlarına göre yeniden tanımlamaya başlamıştır. Öte yandan Amerikan petrol şirketlerinden Gulf Oil de tüm ilgisini 1928'de imzalanan Kırmızı Çizgi Anlaşmasının²⁶ dışında tutulan Kuveyt'e yöneltmişti. Gulf Oil, 1927 yılında Amerikalı Holmes'ten Bahreyn'in yanında Kuveyt'in imtiyazını da satın almıştı. Ancak, İngilizler Kuveyt ile imzalanan koruma anlaşmalarına dayanarak Kuveyt'teki petrol kaynaklarının işletilmesinde Kuveyt Emiri'nin, İngiltere'nin onayı olmaksızın bir başka ülke vatandaşına imtiyaz veremeyeceğini öne sürmekteydiler. İngiltere hükümeti I. Dünya Savaşı öncesi Körfez'deki Emirliklerle yaptığı anlaşmaların halen geçerli olduğunu belirtmekte ve Kuveyt'teki petrol faaliyetlerinin sadece İngilizler tarafından yürütülmesinde ısrar etmekteydi. İngiltere ayrıca anlaşma metninde öngörülen petrol ayrıcalıklarının İngiltere vatanı kişilere verilmesi konusunda da taviz vermek istemiyordu. İngiltere'nin tavrı açıkça Amerikalı Gulf Oil'in Londra'nın onayını almadan hiçbir faaliyete girişemeyeceği şeklindeydi. Ancak, petrol konusunda oldukça hassas davranan Amerikan hükümeti, Amerikan şirketleri tarafından alınan Arap imtiyazlarının tanınmasında ısrarcı bir politika yürütmekteydi. Amerikan hükümeti, İngiltere'nin davranışını açık kapı politikasına aykırı bulduğunu ve

Amerikan sermayesinin de İngiliz sermayesiyle eşit haklara sahip olduğunu belirtiyordu. Artan Amerikan baskılarına bölgenin ekonomik istikrarını tek başına sağlamada Londra'nın zorlanması da eklenince, Amerikan sermayesinin bölgeye girişine izin verilmesi fikri İngiltere'de kabul görmeye başladı. Amerikalı şirketler ilk önce Bahreyn üzerindeki imtiyaz haklarını İngiltere'ye kabul ettirdikten sonra Kuveyt'e yönelmiş ve Beyaz Saray'ın desteğiyle Londra üzerindeki baskılarını artırmışlardı. Bahreyn'in aksine Kuveyt'te Amerikan Gulf şirketi ile ortak olmak için harekete geçen İngiliz APOC (daha sonraları BP adını alacaktır) şirketi ile Gulf, Londra'nın baskıları nedeniyle Kuveyt imtiyazını birlikte kullanma konusunda bir anlaşma imzaladı. Ortaklık anlaşması daha ziyade APOC'un çıkarları gözetilerek yapılmıştı. İki şirketin hisselerini yarı yarıya paylaştıkları Kuwait Oil Company'nin kurulmasının ardından, Kuveyt imtiyazı bu şirkete verildi. 1934 yılında imzalanan 75 yıllık petrol imtiyaz anlaşmasının ardından İngiltere bu ülkedeki arama faaliyetlerini hızlandırmıştır. İlk petrolün 1933 yılında bulunmasına karşın Kuveyt petrol ihracatına ancak II. Dünya Savaşı sonrası 1946 yılında başlamıştır.

1946 ve 1950 yılları arasında Kuveyt petrol üretimi yıllık yaklaşık 6 milyon varilden 125 milyon varile çıktı. Böylelikle Kuveyt, Suudi Arabistan ve İran'dan sonra Orta Doğu'daki üçüncü büyük petrol üreticisi ülke konumuna gelmiş oldu. 1951-1954 arası İran'da Dr. Musaddık döneminde yaşanan petrol sorunları, doğrudan Kuveyt'teki petrol arama ve ihracatı etkilemiştir. 1955 yılında yaklaşık 185 petrol üretim kuyusu sayesinde Kuveyt'in petrol üretimi yıllık 400 milyon varile çıkmıştır. 1960'ların sonuna kadar Kuveyt bölgedeki en önemli üretici ülkelerden biri olma konumunu sürdürmüştür. Kuveyt'teki petrol rezervlerinin öneminden dolayı İngilizler Kuveyt'teki ekonomik ayrıcalıklarını Kuveyt'e bağımsızlık verdikten sonra da korumuşlardır. 1952 tarihinde revize edilen yeni petrol anlaşmasına göre petrol gelirleri Kuveyt yönetimi ile şirketler arasında eşit şekilde bölüştürülmesine karar verildi. Kısa sü-

rede artan petrol gelirleri 1960'da nüfusu yaklaşık 160 bin olan Kuveytlielerin yaşam kalitesinin ciddi şekilde yükselmesine yol açtı.²⁷

1960 Eylül'ünde İngiliz Protektorası'nın sürdüğü bir dönemde Irak'ta kurulan OPEC'in kurucu üyesi olan Kuveyt'in petrol politikası 1973 savaşı sonrası ciddi şekilde değişmeye başlamıştır. 1972 tarihinde Irak'ın çok uluslu petrol şirketlerini millileştirme girişimi ardından 1973 Savaşı Kuveyt'teki İngiliz karşıtlığının artmasına yol açmıştır. 1974 yılında Kuveyt Petrol Şirketi'nin %60'ını katılım yoluyla satın alan Kuveyt yönetimi, bir yıl sonra da geride kalan %40'lık hisseyi satın alarak petrol kaynakları üzerindeki yabancı şirketlerin imtiyazına son vermiştir.

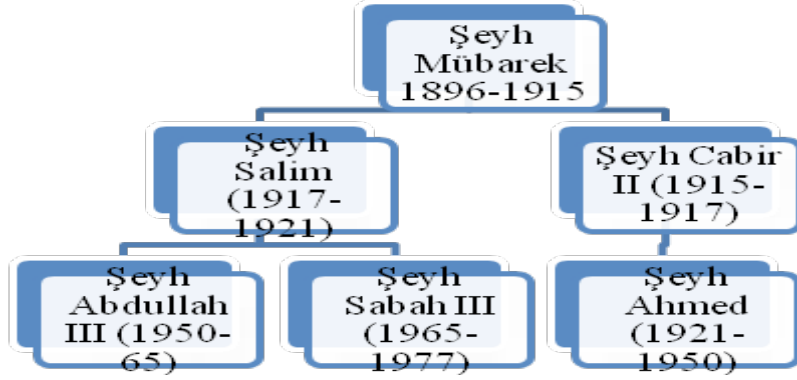
Bağımsızlık Sonrası Siyasi Ve İdari Yapı: Emirlikten Anayasal Monarşiye

1961'de İngiltere'den tam bağımsızlığını kazanan Kuveyt, 1963 tarihinde BM üyesi olmuştur. Ancak 1960-1963 arası dönemde Irak'ın Kuveyt üzerindeki tarihi hak iddialarını gündeme taşınması, Kuveyt'in bağımsızlığına gölge düşürmüştür. Söz konusu dönemde İngiltere ve Arap ülkelerinin özellikle de Nasır'ın Kuveyt'in bağımsızlığını desteklemesi ve Arap Birliği çerçevesinde Kuveyt'e asker gönderilmesi olası bir işgal girişimini engellemiştir. 1964 yılında Irak'ın da Kuveyt'in bağımsızlığını tanımamasından sonra Kuveyt uluslararası alanda kendine özgü siyasi ve idari yapısıyla temsil edilmeye başlanmıştır.²⁸ Esasında Kuveyt'teki siyasi ve idari yapının temelleri 1700'lerin ortalarına kadar geri gitmektedir. Şeyh Sabah ailesinin Kuveyt'teki iktidarı günümüz Kuveyt'in siyasi ve idari yapısının anlaşılmasına ışık tutmaktadır. Modern Kuveyt'in iktidar yapısının anlaşılmasında 1916-1921 arası dönemde iktidarı paylaşan Büyük Mübarek'in oğulları Cabir ve Salim kardeşlerden sonra iktidarın nasıl oluştuğuna bakmak gerekir.

Şeyh Sabah el Salim'in 1977'de ölmesinden sonra iktidar Veliht Prens olan Şeyh Ahmed'in oğlu Şeyh Cabir III'e geçmiştir. Şeyh Cabir III'ün

iktidarı 2006 yılında ölmesinden sonra ilk önce Veliht Prens olan eski Emir Şeyh Abdullah'ın oğlu Şeyh Saad bin Salim'e geçmesine karşın iki hafta sonra iktidar bir kez daha Cabir ailesine geçmiştir. Şeyh Cabir III'ün kardeşi Şeyh Sabah, Ocak 2006'da iktidarı Salim ailesinden almayı başarmıştır. İktidar değişikliğinin Me-

noktada da Ulusal Meclis'in sınırlı bir yetkiye sahip olduğu görülmektedir. Düzenlemeye göre eğer Meclis önerilen Veliht Prensi kabul etmezse, Emir Mübarek soyundan gelen 40 yaş üstündeki en fazla 3 adayın ismini Meclis'e sunar ve Meclis bunlar arasında bir seçim yapar.²⁹ 2003 yılında Veliht Prens ile Başbakanlık

clis kararıyla gerçekleştirilmesinin ardından, Cabir ailesi kısa sürede Salim ailesinin aleyhine iktidardaki etkisini genişletmeye yönelmesi iç politikada farklı tartışmaların da yaşanmasına yol açmıştır. Geleneksel olarak Emir ile Veliht Prenslerin Cabir ve Salim aileleri arasında bölüştürülmesi söz konusu olmasına karşın Şeyh Sabah El Ahmed El Cabir El Sabah'ı döneminde hem Veliht Prens hem de Başbakanlık'ın, Cabir ailesinin eline geçmesi ülkedeki siyasi istikrarsızlıkların görünmeyen yüzünü oluşturmaktadır. Şeyh Sabah Veliht Prens olarak kardeşi Şeyh Navaf El Ahmed'i atarken Başbakanlığı da bir çok gensoru önergesine rağmen, kardeşi Şeyh Muhammed'in oğlu olan Şeyh Nasır El Muhammed El Sabah atamıştır. Hükümet içinde Salim ailesinden en yetkili kişi ise hem Kuveyt Başbakan Yardımcılığı hem de Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Şeyh Sabah III'ün oğlu Şeyh Muhammed El Salim El Sabah'tır. Kuveyt Anayasası'na göre Emir mutlaka Büyük Mübarek'in soyundan birisi olmak zorunda iken Veliht Prens değişikliği konusunda herhangi bir düzenlemeye doğrudan gidilmemiş ve bu yetki bir anlamda Sabah aile meclisinin kararına bırakılmıştır. Ancak bu

kurumlarının birbirinden ayrılmasına karşın, günümüzde özellikle Başbakan'a karşı verilen gensoru önergelerinden sonra bu iki kurumun bir kez tek isimde birleştirilmesi ve Veliht Prens'in Başbakan olarak atanması gündemdedir.

Kuveyt'in diğer Körfez ülkelerinin farklı olan bir diğer özelliği ise ülkenin 1962 yılından itibaren Anayasal Monarşi ile yönetiliyor olmasıdır. Bununla birlikte Emir'in 1963 yılında oluşturulan Parlamento kararları üzerinde geniş yetkilere sahip olduğu görülmektedir. İlk seçimlerini 1921 yılında İngiliz koruması altında gerçekleştiren Kuveyt'te seçimler bağımsızlık sonrası dönemde de gerçekleştirilmiştir. Ancak Emir'in, Parlamento'nun aldığı kararları onaylama, Parlamento'yu Anayasal (60 gün içinde seçimler gerçekleştirilir) veya süresiz fesh etme yetkisi, güvenlik güçleri komutanlarının, büyükelçilerin ve diğer üst düzey bürokratların atamasında tek yetkili otorite olduğunu belirtmek gerekir. Diğer yandan Parlamento'nun bakanlara karşı gensoru önergesi verme, bütçe, dış politika, güvenlik ve yasama konularında önemli yetkilerinin olduğunu belirtmek gerekir.³⁰

Diğer yandan 1962 Anayasası'nın ardından 1963 yılında Kuveyt'te ilk Parlamento'nun oluşturulduğu görölmektedir. Ulusal Meclis veya Halk Meclisi olarak bilinen Parlamento'daki milletvekili sayısı 50 olarak belirlenmiş olmasına karşın 15 kişilik hükümet yetkililerinin de Parlamento'nun doğal üyeleri sayılmalarıyla bu sayı otomatik olarak 65'e çıkmakta ve Sabah ailesinin Meclis üzerindeki etkisini genişletmesine yol açmaktadır. Ulusal Meclis üyeleri 4 yılda bir yapılması öngörölen doğrudan seçimlerle belirlenmekte ve son yapılan değişikliklerle birlikte kadınların da seçme ve seçilme hakkına sahip olduğunu belirtmek gerekir. 1963 seçimlerinin ardından 1967, 1971 ve 1975'de Meclis seçimleri düzenli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. 1976'da Emir, Parlamento'yu 1981'e kadar feshetti. 1981 ve 1985 seçimlerinden sonra bir kez daha kapatılan Ulusal Meclis, Irak işgalinden hemen sonra, 1992 yılında tekrar açıldı. Ancak bu seçimlerde İslami grupların 50 sandalyelik mecliste yarıya yakın bir başarı elde etmesi ülkede yeni bir krizin yaşanmasına yol açtı. Aynı zamanda İslami gruplar kendi aralarında Şii ve Sünni muhafazakar gruplar olarak ikiye bölünmesine karşın İslami yasaların uygulanması konusunda çoğu zaman ortak hareket etmişlerdir.³¹ 1996 ve 1999 seçimlerinden sonra Emir bir kez daha Meclisi feshettiğini ilan etti. Ancak diğerlerinden farklı olarak 1999'deki feshin Anayasal şekilde gerçekleştirilmesi üzerine yeni seçimler iki ay içinde gerçekleştirildi. Temel sorun İslami grupların Parlamento'daki etkinliği olmasına karşın 2003³² ve 2006 seçimlerinde de İslami gruplar seçimlerden başarı ile çıkmayı başarmışlardır. 2006 Mayıs'ındaki seçimlerin ardından Emir'in Parlamento'yu bir kez daha anayasanın 107. Maddesine göre feshetme kararı almasından sonra, seçimler aynı yılın Haziran ayında gerçekleştirilmiş ve İslami gruplar 21 milletvekili çıkartmıştır. 2008 yılında hükümet aleyhine verilen gensoru önergesinin ardından Parlamento'yu Anayasa'nın 107. Maddesine istinaden fesheden Emir, bu hakkını en son Mart 2009 yılında gene hükümete verilen gensoru önergesi yüzünden bir kez daha kullanmıştır.³³ Kuveyt'te en son seçimler 2009 Mayıs'ında gerçekleştirilmiş ve bu seçimlerde

hükümet taraftarı liberallerin yanı sıra 4 kadın milletvekili adayı da Parlamento'ya girmeyi başarmıştır.

Sonuç olarak Kuveyt'in siyasi ve idari yapısının diğer Körfez ülkelerinden farklı olduğu görölmektedir. 1920'lerden itibaren seçimle oluşturulmuş bir meclisin varlığının yanı sıra iktidarın Sabah ailesinin iki kolu arasında paylaşılmış olması zaman zaman üstü örtülü içinde bir iktidar mücadelesinin yaşanmasına yol açmaktadır. Diğer yandan, siyasal partilerin yasaklanmış olmasına rağmen Kuveyt'te İslami gruplar, Şiiler ve liberaller ile hükümet yanlısı grupların seçimlerde blok şeklinde hareket ettiği görölmektedir. Özellikle Selefi-Vahhabi gruplar ile muhafazakar Şii gruplar Ulusal Meclis'i siyasal söylemleri ve amaçları için iyi bir platform olarak kullandıklarını belirtmek gerekir.³⁴

Türkiye-Kuveyt İlişkileri: Mesafeli İlişkilerden Yakın İşbirliğine

Irak'ın 1932 tarihinden itibaren hukuki olarak bağımsız bir devlet olmasından sonra Irak ile Kuveyt arasında bir sınır anlaşmasının imzalanması gündeme gelmiş ancak, dönemin Irak hükümeti buna yanaşmamıştır. Irak Devlet Başkanı Kral Gazi, hak talebinden vazgeçmediği gibi Kuveyt'i işgal etme planlarını gündeme taşınması bölgede tansiyonun yükselmesine yol açmıştır. 1958 Darbesi sonrası dönemde, Irak rejiminin Kuveyt üzerindeki tarihi hak iddiaları tekrar gündeme taşınmıştır. General Kasım 1962 yılında işgal için askeri hazırlıklarını artırdığı sırada İngiliz ve Arap güçlerinin Kuveyt'in yanında yer alması, olası işgal girişimini engellemiştir.³⁵ Diğer yandan tarihi hak iddialar karşısında Türkiye'nin tutumu ilk dönemlerde çok açık değildi. Oysa sorunun bir diğer muhatabı da Kuveyt ve Irak'la ilgili Osmanlı arşivlerini elinde tutan Türkiye'ydi. Kuveyt'in bağımsızlığını kazandığı dönemde Irak'ın işgal girişimleri karşısında İngiltere ve diğer Arap ülkeleri Kuveyt'te destek vermesine rağmen Türkiye'nin Kuveyt'e destek vermek isteyen İngiliz hava gücüne hava koridorunu kapatması dikkat çekicidir.³⁶ Türkiye'nin hava koridorunu

açmayı reddetmesi, Türkiye-Kuveyt ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Kuveyt'in BM'ye üye olmasının ardından farklı bir zeminde başlayan Türkiye-Kuveyt ilişkileri, Soğuk Savaş döneminde her iki ülkeni de Batı Bloğu'yla birlikte hareket etmesine rağmen siyasal ve ekonomik anlamda gözle görülür bir gelişme göstermemiştir. Kuveyt aynı zamanda su sorunu başta olmak üzere Türkiye ile Arap ülkeleri arasında var olan birçok sorunda doğrudan Arap tezlerini destekleyen bir politika izlemekteydi. Ancak, 1981'de İran-İrak Savaşının Körfez'de ciddi bir güvenlik sorunu ortaya çıkarması üzerine Kuveyt ile daha yoğun bir diplomatik işbirliği sürecine girildiği görülmektedir. Emir Şeyh Cabir el Ahmet El Sabah'ın 8-10 Eylül 1981 tarihleri arasında Türkiye'ye düzenlediği resmi ziyaretin hemen ardından dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren de 20-22 Mart 1982 tarihleri arasında Kuveyt'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ancak, karşılıklı ziyaretler 1990'ların başına kadar düşük yoğunluklu sürmüştür.³⁷ Esasında 1990 öncesi dönemde Türkiye ile Irak ve Suriye arasında meydana gelen başta su sorunu olmak üzere birçok konuda Arap yaklaşımını desteklemesi, Irak'ın tarihi hak iddialarından Osmanlı'yı sorumlu tutması ve Türkiye-İsrail ilişkileri gibi sorunlardan dolayı Türkiye-Kuveyt ilişkileri sorunlu bir seyir izlemiştir. Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin gelişmesinde rol oynayan esas gelişme 1990 Ağustos'unda Irak'ın Kuveyt'i işgali oldu. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Kuveyt rejimine verdiği destek ilişkilerin gelişmesinde oldukça önemli bir rol oynamıştır.

Irak'ı İşgali ve ABD'nin Kuveyt "Oyunu"

Kuveyt'in Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki idari statüsü, sınırları ve Irak'ın Kuveyt üzerindeki hak iddiaları 1990 Ağustos'una kadar farklı zamanlarda gündeme gelmiştir. Irak ile Kuveyt arasında var olan gerginliğin nedeni Osmanlı döneminde Basra'nın bir kazası olan Kuveyt'in 1961'de bağımsızlığını kazanmasından sonra daha da derinleşmişti. I. Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin askeri ve siyasal denetimi altına giren Irak ve Kuveyt arasındaki ilişkiler 1990 Ağustos'una kadar Irak'ın

tarihsel hak iddiaları nedeniyle sürekli sorunlu olmuştur. Nitekim Saddam'ın 2 Ağustos'ta Kuveyt'i işgal etmesinin ardından kontrolünü sağlamlaştırmaya çalışması ve bu doğrultuda 8 Ağustos'ta ilhak ettiğini, 28 Ağustos'ta ise Kuveyt'in on dokuzuncu Irak ili olduğunu açıklaması, Osmanlı-İngiliz mücadelesiyle başlayan Kuveyt sorununun aradan geçen yıllara rağmen bitmediğini göstermiştir. Ancak Irak'ın 1961'den farklı olarak 1991'de Kuveyt'i işgal etmesinde rol oynayan nedenler arasında ABD'nin Kuveyt politikasının önemli bir rol oynadığı ileri sürülmektedir.

Amerikan Başkanı George W Bush'un Ulusal Güvenlik Danışmanı Sandra Charles, 27 Temmuz'da Irak ile Kuveyt arasındaki gerginliğe yönelik hazırladığı raporda, Saddam ve Irak halkının ekonomik nedenlerle Kuveyt'te karşı büyük bir hoşnutsuzluk içerisinde olduklarını yazmaktaydı.³⁸ Oysa aynı günlerde Saddam yaklaşık 100 bin askerini Kuveyt sınırına yığarak, iki ülke arasındaki ilişkinin öfkeden öte bir şey olduğunu göstermişti. 27 Temmuz'da Saddam yüz bine yakın askeri Kuveyt sınırına yığmış olmasına rağmen Körfez güvelliğini, yaşamsal çıkarları arasında değerlendiren ve bölgedeki en küçük askeri hareketliliğe hemen tepki veren Washington yönetiminden, Kuveyt'in savunulmasına dair herhangi bir işaret verilmemişti. Oysa Körfez'deki Amerikan enerji çıkarlarını koruma görevini üstlenen CENTROM'un üç tehdit algılamasından biri de, Körfez bölgesinde Amerikan çıkarlarını tehlikeye sokacak, bölgedeki toprak düzenin değişmesine yol açabilecek girişimleri gerekirse askeri güç kullanarak engellemektir. Kuveyt'e yönelen tehdidin açığa çıkmasına karşın, Körfezi, yaşamsal çıkar alanları içinde en stratejik bölge olarak tanımlayan Bush yönetiminin beklenen tepkiyi göstermediği görülmüştü. Oysa bölgedeki enerji kaynaklarının el değiştirmesine yol açacak bu tür girişimlerin askeri güç kullanılarak bertaraf edilmesi, Başkan Carter tarafından temeli atılan ve Başkan Reagan tarafından askeri yetenek ve kapasitesi geliştirilen CENTROM'un kuruluş nedenlerinden biriydi.³⁹

Bunun ötesinde 25 Temmuzda Saddam Hüseyin'le buluşan, ABD'nin Bağdat Büyükelçisi April Glaspie, ülkesini yeniden inşa eden Saddam'ı kutlarken, sınır sorunları da dahil, Araplar arasındaki sorunlara ABD'nin müdahale etmek istemediğini ve sorunu kendi aralarında çözmeleri yönünde tavsiyelerde bulunmuş ve ardından da ABD'nin Irak ile Kuveyt arasında süregelen diplomatik tartışmada tarafsız bir konumda olduğunu belirtmişti.⁴⁰ Irak-Kuveyt krizinin tırmanması üzerine 25 Temmuz'da Başkan'ın onayı dahilinde Büyükelçi April Glaspie, Saddam'la yüz yüze bir görüşme gerçekleştirmişti. Resmi olarak Büyükelçinin Saddam'a güç kullanması yönünde herhangi bir yeşil ışık yakılmadığının açıklanmış olmasına karşın, Iraklıklar tarafından görüşmenin içeriğine dair yapılan açıklamada Büyükelçi'nin "Bizim Arap-Arap çatışması; sizin komşunuz Kuveyt'le olan sınır sorunu gibi konular hakkında hiçbir görüşümüz bulunmamaktadır"⁴¹ dediği belirtilmişti. Larry Everest'e göre Irak ile Kuveyt arasındaki ilişkilerin gerginleştiği ve Saddam'ın Kuveyt sınırına asker yığıldığı günlerde Büyükelçi Glaspie ile görüşen Saddam, Irak'ın büyük bir savaşa hazırlandığının altını çizmesine rağmen Washington, Saddam'a bu girişimlerden caydırma yönünde sert bir tepki vermemişti. Saddam görüşme sırasında kendi rejiminin Amerikan medyası tarafından eleştirilmesine tepki gösterdiği gibi Kuveyt ve BAE'nin Irak'a karşı yürüttüğü petrol savaşına da, daha fazla göz yummayacağını ifade etmişti. Büyükelçi ise, Amerikan medyasında yazılanlardan dolayı Saddam'dan özür dilemiş ve Başkan'ın Irak ile ilişkileri geliştirmek istediğini söylemişti. Büyükelçi Glaspie sözlerinin devamında "Bizim Arap-Arap çatışması; sizin komşunuz Kuveyt'le olan sınır sorunu gibi, hakkında hiçbir görüşümüz bulunmamaktadır. Biz, sizin sorunu uygun metotlar (yöntemler) kullanarak çözeceğinizi umut ediyoruz" demişti.⁴² Görüşme sırasında Bush yönetimi Irak'a Kuveyt'i işgal etmemesi yönünde sert bir mesaj vermemenin ötesinde, ABD'nin kriz sırasında Kuveyt'i savunmak için veya olası bir işgal girişimini engellemek için herhangi bir hazırlık

içinde olmadığını da Saddam yönetimine göstermişti.

Bu konuda Amerikalılarca öne sürülen bir teze göre, Amerikan bürokrasisi Saddam'ın Kuveyt'i işgal etmeyeceğine inandığından kriz sırasında Kuveyt'i savunmak için hiç bir hazırlık yapma gereği görmemişti. İşgal sonrası New York Times'a bir demeç veren Büyükelçi, kendisinin de dahil olmak üzere Washington'da kimsenin Irak'ın Kuveyt'i işgal edeceğini düşünmediğini ifade etmişti. Oysa 28 Temmuz'da CIA tarafından Başkan Bush'a sunulmak üzere hazırlanan raporda Kuveyt'in işgalinin yakın olduğu ancak Irak'ın büyük bir olasılıkla tartışmalı Rumeyla petrol bölgesi, Warba ve Bubiyan adalarını almakla yetineceği ifade edilmişti. 19 Temmuz'da Dick Cheney ABD'nin Kuveyt'e bir saldırı olursa onu savunmak zorunda olduğunun altını çizmişti.⁴³ Dolayısıyla Amerikan yönetiminin en azından Temmuz ayında Irak'ın Kuveyt'e saldıracağı konusunda yeterince bilgiye sahip olduğu anlaşılıyor.

Bazı yazarlara göre ise Amerikan yönetimi Saddam'ı Kuveyt'i işgal etmesi yönünde yeşil ışık yakmıştı. ABD'nin işgale yeşil ışık yakmasında bir çok unsurun rol oynadığı ileri sürülmektedir. Bunlar arasında Kuveyt'in 1980'lerden itibaren bağımsız davranma isteği, Arap-İsrail sorununda aktif bir politika izleme, Filistin davasının savunuculuğunu yapma gibi nedenlerin yanı sıra aynı zamanda ABD'nin Basra Körfez'deki gücünü artırmak ve Irak'ın askeri kapasitesini yok etmek istemesinden de kaynaklandığı ifade edilmektedir.⁴⁴ Nitekim, 1989 güzünde Irak'a atanan Amerikan Büyükelçisi April Glaspie'nin Bağdat'a hareketi öncesi basına bir demeç veren Başkan Bush, Saddam hakkında "kendisiyle hiç karşılaşmadım. Fakat onun hakkında oldukça ilginç şeyler duydum. Bizim ilişkimiz istikrarlı bir şekilde ilerlemektedir" demekteydi. İki ülke arasındaki ilişkiler krizin ortaya çıktığı aylarda dahi Başkan Bush'un ifade ettiği gibi 'istikrarlı bir şekilde' gelişme göstermişti.⁴⁵ Körfez'de Amerikan Savaş Suçu adlı kitabın yazarı Ramsey Clark "Amerikan yönetiminin Körfez'de hegemonik bir güç olmak için Ku-

veyt Kraliyet ailesini Irak'ı bir işgal için pro-veke etme konusunda kullandığını" ileri sürmektedir. Irak rejimine muhalif Sami Yusuf'da ABD'yi Körfez'deki çıkarlarını korumak adına Kuveyt'i, Irak'ı bir işgale yönlendirmek için kullandığını ileri sürmüştü.⁴⁶ Tüm bu iddaların yanında aralarında -Kasım seçimlerinden sonra Bush Kominesinde yer alan- Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Başkan'ın Afganistan ve Irak özel temsilcisi Zalmay Khalilzad, Francis Fukuyama, Elliott Abrams gibi isimlerin içinde bulunduğu Yeni Amerikan Yüzyılı adlı araştırma kuruluşu tarafından 2000 Eylül'ünde hazırlanan Amerikan Güvenliğini Yeniden İnşa Etme: Yeni Yüzyıl İçin Stratejiler, Güçler ve Kaynaklar adlı raporda, Kuzey Kore, İran'ın yanısıra Irak'ın da ABD'nin güvenliğine ve çıkarlarına bir tehdit oluşturduğu ifade edilmişti. Raporda, Saddam rejiminin ABD'nin Körfez'deki askeri varlığını meşru hale getirdiği; ancak, Körfez bölgesinde ABD gücünün gerekliliği konusunun Saddam rejimini aşan bir önemde olduğu ve bu gücün başta Kuveyt olmak üzere Körfez'de sürekli bir hale getirilmesi gerektiği önerilmişti.⁴⁷

Diğer yandan Irak-Kuweyt krizinin tırmandığı günlerde Amerikan bürokrasisinden yapılan açıklamalarda ise, Kuveyt'in savunulmasına dair herhangi bir özel çaba harcanmayacağı ifade edilmişti. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Margaret Tutwiler "Bizim Kuveyt ile herhangi bir savunma içerikli anlaşmamız bulunmamaktadır. Ve Kuveyt'i savunmak veya korumak gibi özel bir sorumluluğumuz da bulunmamaktadır" açıklaması yapmıştı. İşgalden birkaç gün önce Başkan Bush yaptığı açıklamalarda ABD'nin Irak-Kuveyt gerginliğinden daha önemli konularla ilgilendiği mesajlarını vermişti.⁴⁸ 31 Temmuz günü Kongre'de konuşan Dışişleri Bakanlığının Orta Doğu ve Güney Asya'dan sorumlu yetkilisi John Kelly "Bizim hiçbir Körfez ülkesiyle savunma amaçlı bir anlaşmamız bulunmamaktadır. Bu açıkça anlaşılmalıdır... Biz tarihsel olarak sınır sorunları karşısında bir pozisyon almamışız" demekteydi.⁴⁹

Ancak, Irak'ın 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'in işgalinin hemen ardından Washington'un devreye girmesiyle, Güvenlik Konseyi Irak'ın Kuveyt işgalini görüşmek üzere toplanmıştı. BMGK toplantısından sonra Başkan Bush yaptığı açıklamada "Biz zaman kaybetmeksizin ve önkoşulsuz bir şekilde Irak'ı askeri güçlerini Kuveyt'ten geri çekmeye çağırıyoruz" demekteydi. Açıklamadan sonra kendisine askeri müdahaleyi düşünüp düşünmediğine dair yöneltilen soruya verdiği cevapta ise "Askeri opsiyon üzerine düşünmedik. Ben, hiçbir hareket üzerine düşünmedim" diyerek askeri bir hareketin gündeminde olmadığını ifade etmişti. Ancak aynı açıklamadan 24 saat sonra yaptığı bir diğer açıklamada Başkan Bush, statükonun katlanılmaz olduğunu ve şayet Irak çekilmezse ABD'nin tüm sorumluluğu alıp harekete geçmeye hazır olduğunu açıklamıştı.⁵⁰ Amerikan yönetimi 2 Ağustos'ta, Irak'ın ABD'deki tüm mal varlıklarını da dondurmuştu.⁵¹ 1991 yılının başına gelindiğinde ise Amerikan yönetimi Irak Savaşı'nı başlatma kararı almıştı.

Sonuç olarak 1990 Ağustos'unda Irak'ın Kuveyt'i işgali, bir yandan Kuveyt'in Filistin sorunu dahil Orta Doğu'daki sorunlar karşısında daha pasif bir dış politika izlemeye iterken diğer yandan da ABD'nin Kuveyt üzerindeki etkisini genişletmesiyle sonuçlanmıştır. Kuveyt Üniversitesi'ne bağlı Center for Strategic and Future Studies adlı araştırma merkezinin başkanı Dr. Yusuf Ali'ye göre işgalden sonra Kuveyt küçük bir ülke olduğunun farkına vararak kimseyi ürkütmeme politikasına yönelmiştir. Diğer bir deyişle ABD'nin Irak işgaline yeşil ışık yakmasının ardından, Kuveyt yeni dönemde bir yandan denge ve dengeleme siyasetine yönelirken, diğer yandan da 1970 ve 80'lerden farklı olarak uluslararası ilişkilerde fazla öne çıkmama politikasını hayata geçirmiştir.⁵²

Kuweyt'in İşgali Karşısında Türkiye'nin Tutumu: Özal'ın Soruna Pro Aktif Yaklaşımı

Irak'ın kuzey komşusu Türkiye'nin, Kuveyt rejimine vereceği destek, Irak işgalinin sonlandırılması açısından oldukça önemliydi.

Bunun farkında olan Irak yönetimi, işgalin başında Türkiye'nin politikalarını etkilemek için bazı açılımlarda bulunmuştur. 5 Ağustos'ta Irak Başbakan Yardımcısı Taha Yasin Ramazan, Türkiye'ye oldukça kritik bir ziyarete bulundu. Görüşme Cumhurbaşkanı Özal ile Taha Yasin Ramazan arasında gerçekleşti. Bu görüşmede Irak'ın Kuveyt işgalini savunması ve Türkiye'nin desteğini istemesi, işgalin kısa sürede sona ereceği beklentisi içinde olan Türkiye'nin politikalarını değiştirmesine yol açmıştır.⁵³ Nitekim 3 Ağustos'ta Başkan Bush'un petrol boru hatlarının kapatılması talebini kabul etmeyen Özal, Iraklı temsilciyle görüştüktan sonra politikasını değiştirmiştir. Başkan Bush'la bir telefon görüşmesi gerçekleştiren Özal, işgalin sonlandırılması için gereken desteği vereceğini ifade etmiştir.⁵⁴ Nitekim bu görüşmenin ardından BM Güvenlik Konseyi'nde alınan 661 sayılı kararın hemen ardından Türkiye derhal harekete geçmiş ve 7 Ağustos'ta Irak'a karşı kapsamlı bir ambargo başlatmıştır. Bu kapsamda petrol boru hatlarının kapatılması ve tıbbi malzemelerin ihracının durdurulması dahil olmak üzere, işgal altındaki Kuveyt ve Irak ile her türlü ticaret durdurulmuş, Irak ve Kuveyt'lilere ait olan sermaye ve mal varlıkları kontrol altına alınmıştır. Cumhurbaşkanı Özal'ın işgal karşıtı politikaları Kuveyt'in dikkatini çekmiştir. Kuveyt Veliyaht Prens Şeyh Saad 13 Ağustos 1990'da Türkiye'ye özel bir ziyaret gerçekleştirerek Türkiye'nin desteği karşısında duydukları memnuniyeti belirtmiştir. Özal, Irak işgalinin sona erdirilmesine dönük olarak ABD'nin bireysel ve BM Güvenlik Konseyi çerçevesinde almış olduğu tüm kararlarını zaman kaybetmeksizin uygulamıştır. Türkiye, ayrıca işgalin hemen ardından bölge ülkeleri üzerinde yoğun bir diplomasi trafiği yürüterek Irak'a karşı uygulanan ekonomik, diplomatik ve siyasal baskının sürdürülmesi konusunda başarılı bir çaba harcamıştır. Özal, NATO askerlerinin Türkiye'de üslenmesi ve olası bir askeri harekât esnasında da Amerikan güçlerinin İncirlik Üssü'nü kullanmasını desteklemiştir. Bu kapsamda Türkiye'ye konuşlandırılan NATO güçlerinin gerektiğinde Irak'a karşı ikinci cepheyi açması gündeme gelmiştir. Türkiye'nin

17 Ocak'ta başlayan askeri harekâta diplomatik, lojistik ve dolaylı askeri destek vermesi Kuveyt-Türkiye ilişkileri açısından oldukça kritik bir dönemin başlangıcı olmuştur. NATO güçlerinin yanı sıra, savaş öncesi Türkiye yaklaşık 120 bin askerini Irak sınırına kaydırarak Irak'ın savunma stratejisini değiştirmesine yol açmıştır. Özal'ın kriz esnasındaki aktif dış politikası düşünüldüğünde 120 bin askerin sınırda bekletilmesi Saddam rejimi açısından ciddi bir tehdit unsuru olmuştur.⁵⁵ Dolayısıyla Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin yakın tarihine bakıldığında Türkiye'nin Kuveyt'in egemenliği ve toprak bütünlüğünün korunmasında yapıcı bir rol oynadığı görülmektedir.

Netice itibariyle, Türkiye'nin Kuveyt'in kurtarılması yönünde yürüttüğü diplomasi iki ülke ilişkilerini derinden etkilemiştir. Diğer bir deyişle 1991 sonrası dönemde Türkiye-Kuveyt ilişkileri tarihsel yanlış anlamaların olumsuz etkisinden kurtulmuş ve farkı bir zeminde gelişme göstermeye başlamıştır. İki ülke bölgesel sorunların giderilmesinde ve Irak'ın yeniden yapılandırılmasında Amerikan güçlerine destek vermişlerdir. Bu bağlamda 1991 sonrası dönemde Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin hükümetel ve toplumsal düzeyde ciddi şekilde gelişme göstermesinde rol oynayan en önemli faktörün Türkiye'nin Kuveyt'in özgürleştirilmesinde oynadığı rol olduğunu belirtmek gerekir. Buna karşın 1991 sonrası dönemde Irak'a uygulanan yaptırımlar ve Türkiye'nin ağırlığını iç politikaya vermesi ilişkilerin yavaş bir seyir izlemesine yol açmıştır.

Günümüz Türkiye-Kuveyt İlişkileri

1991-2003 arası dönemde Irak'a uygulanan yaptırımlar ve bir bütün olarak Irak sorunu nedeniyle Kuveyt dış politikada bölgesel açılımlar gerçekleştirilmedi başarılı olmadı ve Amerikan etkisi altında bir dönem yaşadı. Söz konusu dönemde bir yandan Irak işgalinin getirmiş olduğu ekonomik, toplumsal ve siyasal travmaları atlatmaya çalışan Kuveyt diğer yandan Irak'ın içine sürüklendiği belirsizlikten dolayı ciddi bir güvenlik sorunu yaşamaya başlamıştır. Kuveyt

ayrıca, 1991'deki Irak işgalinin hemen ardından iç ve dış politikada ABD ile sıkı bir işbirliğine gitmiştir. 1991 yılında imzaladığı Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması'nı 2001 yılında 10 yıl daha uzatmıştır. Nitekim Bush yönetiminin 2003 Irak'ı işgal planına bölge ülkelerinden en önemli destek Kuveyt'ten gelmiştir. Sabah yönetimi, yaklaşık 250 bin Amerikan askerinin Kuveyt topraklarına konuşlandırılmasının yanı sıra, topraklarının %60'ını da operasyon için Amerikan askerlerinin kullanımına tahsis etmiştir.⁵⁶

Diğer yandan Türkiye ise 2003 Irak işgaline açıkça karşı çıkan ülkeler arasında yer almıştır. Bununla birlikte savaştan hemen sonra Irak'taki istikrarın korunması konularında Türkiye ile Kuveyt arasında yeni bir işbirliği alanı ortaya çıkması ilişkilerin gelişmesine yardımcı olacaktır. Özellikle Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecinde, Sünni Arap aşiretlerinin Şiilere karşı bir denge unsuru olarak sisteme entegre edilmesi dahil olmak üzere bir çok konuda ortak bir çıkar birliği ortaya çıkmıştır.

Öte yandan 2003-2009 arası döneme bakıldığında Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin resmi düzeyde ciddi bir gelişme gösterdiği ancak bunun ekonomik alanda yetersiz kaldığı görülmektedir. 2005 yılında Başbakan Erdoğan'ın Kuveyt ziyaretinin ardından resmi düzeyde karşılık birçok ziyaret gerçekleştirilmesine rağmen ticari alanda işbirlikleri 2011 başına kadar oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. 2009 yılı sonlarına doğru Kuveyt'in Türkiye'deki doğrudan yatırım miktarı yaklaşık 600 milyon dolar civarına çıkarken bu rakam 2011 yılı itibariyle

2 milyar dolar civarına çıktığı ileri sürülmektedir.⁵⁷ İki ülke arasındaki ticaret hacmi de oldukça düşük bir seviyede seyretmektedir. Aşağıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere karşılıklı ticaret hacmi Kuveyt'in ekonomik zenginlikleri dikkate alındığında oldukça önemsiz bir düzeyde olduğu görülmektedir.

Diğer yandan Türk müteahhitlerinin 2010 Şubat'ına kadar Kuveyt'te üstlendikleri projelerin toplam değeri 594 milyon dolar olmuştur. Diğer Körfez ülkeleri ile karşılaştırıldığında bu rakamın düşük kaldığı görülmektedir. Türk müteahhitlik firmalarının 2003-2010 arası dönemde KİK ülkelerinde üstlenmiş oldukları projelerin değeri ise 20 milyar doları bulmuştur.⁵⁸ 2002-2008 arası dönemde KİK üyeleriyle Türkiye'nin ticaret hacmi 17,6 milyar dolara çıkmasına karşın Kuveyt ile yapılan ticaretin ve doğrudan yatırımların sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir. Kuveyt'te Türk inşaat firmalarının üstlendikleri projeler arasında Fahael Otoyolu İnşaatı, Acquila Su Rezervuarları, Kuveyt-Irak sınırında 800 km²'lik alanın mayından temizlenmesi, Altamer 4 adet petrol depolama tankı yapımı, 8 adet çelik petrol tankı imalatı, Wafra Mina Sauda 20 petrol boru hattı, okul inşaatları, polis merkezi inşaatı, 500 adet müstakil konut inşaatı, Subiya-Mutla arasında boru hattı ve kablo kanatı inşaatı, kargo apronu beton kaplama ve derzlerin inşaatı, Kuwait Oil Company Petrol ihraç tesisleri kapasite arttırımı tesisleri işi ve T.C. Kuveyt Büyükelçiliği inşaatı yer almaktadır.⁵⁹

Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin geliştirilmesi-

Türkiye Kuveyt Dış Ticaret Değerleri (1000 \$)

	İthalat	İhracat	Dış ticaret Hacmi
1997	171,578	125, 723	297, 302
2007	90,488	221,292	311,780
2008	80,638	493,035	573,673
2009	184,219	211,301	395,520
2010	190,544	362,407	552,951

Kaynak: IGEME, "Kuveyt Ülke Raporu", 2010,

ne yönelik olarak Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 21-22 Aralık 2009 tarihleri arasında Kuveyt Emiri Şeyh Sabah Al-Ahmad Al-Jaber Al Sabah'ın daveti üzerine Kuveyt'e düzenlediği resmi ziyaret olumlu katkı yapmıştır. Cumhurbaşkanı Gül'ü ve beraberindeki heyeti, Kuveyt Uluslararası Havalimanı'nda resmi törenle karşılayan Kuveyt Emiri El-Cabir El-Sabah'ın heyetinde Veliaht Prenş Şeyh Nevef El-Ahmed El-Cabir El-Sabah, Kuveyt Ulusal Meclis Başkan Yardımcısı Abdullah Yusuf El-Rumi ile Başbakan Nasır Muhammed El-Ahmed El-Sabah'ın da bulunması Kuveyt'in ziyarete verdiği önemi göstermektedir. Öte yandan Cumhurbaşkanı Gül'ü heyetinde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ali Babacan, Türkiye-Kuveyt Parlamenterler Dostluk Grubu Başkanı Siirt milletvekili Memet Yılmaz Helvacıoğlu'nun yanı sıra üst düzeyde diplomatlar ve işadamlarından oluşan bir grubun bulunması ise iki tarafın da Cumhurbaşkanı Gül'ün ziyaretine önem atfettiklerini göstermektedir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Kuveyt ziyareti kapsamında Kuveyt Emiri Şeyh Al-Jaber Al-Sabah, Kuveyt Veliaht Prensi Şeyh Nawaf Al-Ahmad Al-Jaber, Kuveyt Başbakanı Şeyh Nasser Al-Mohammad ve Kuveyt Ulusal Meclisi Başkanı Jassem Mohammad Abdulmohsen Al-Kharafi ile resmi görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bunların yanı sıra ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi açısından Kuveyt Finance House Başkanı Bedir Abdülmuhsin El-Muheyzim, Kuveyt Finance House CEO'su Muhammed El-Ömer ve National Bank of Kuveyt CEO'su İbrahim Dabdub'la da görüşmeler gerçekleştirmiştir. Türk ve Kuveytli işadamlarının katılımıyla düzenlenen İş Forumu'na katılan Cumhurbaşkanı Gül Türkiye ve Kuveyt arasındaki ikili ilişkilerin, başta ekonomik ve ticari ilişkiler olmak üzere her alanda geliştirilmesi üzerinde durmuştur.⁶⁰

Diğer yandan Türkiye hem Kuveyt hem de KİK'in diğer üyeleriyle karşılıklı ticaret hacminin artırılması yönünde özellikle 2005'de müzakerelerine başlanan Serbest Ticaret Anlaşması'nın imzalanması yönünde yoğun bir çaba harcadığı görülmektedir. Ekim 2010'da Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Yüksek

Düzeyle Stratejik Diyalog İkinci Dışışleri Bakanları Toplantısı'na katılmak için Kuveyt'e giden Dışışleri Bakanı Davutoğlu, konunun önemine bir kez daha dikkat çekerek Türkiye'nin süreci başarılı bir şekilde hayata geçirmek istediğini ifade etmiştir.⁶¹

Kuveyt'in Türkiye İle İlişkilere Bakışı

Kuveyt'teki Türkiye algısı 1990'e kadar tarihsel unsurların gölgesinde gelişme göstermiş ve olumsuz diye nitelendirebileceğimiz bir yanı bulunmaktaydı. Dr. Yusuf Ali'nin de işaret ettiği gibi 1990 Ağustos'una kadar Kuveyt'te tarihsel bir bakış vardı ve halk, Türkiye'ye Irak sorunu nedeniyle olumsuz yaklaşmaktaydı. Kuveytli'lere göre, Irak'ın yayılmacı emellerine zemin hazırlayan ülke dönemin Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Osmanlı yöneticilerinin Şeyh Mübarek Sabah'ın özerkliğinin sınırlandırma girişimleri günümüzde yaşanan işgal ve savaşların nedeni olarak görülmektedir. Kuveyt'in eski BM Büyükelçilerinden Abdullah Y. Bishara ise Kuveyt'te Mithat Paşa, Hamdi Paşa ve Muhsin Paşa'ların isimlerinin iyi bilindiğine dikkat çekiyor ve Hamdi Paşa'nın Osmanlı'nın sert politikalarını gösterdiğini, Muhsin Paşa'nın ise güler yüzlü politikaları uygulayan bir lider olarak hatırlandığını ifade etmektedir. Tarihte Osmanlı'nın sürekli bir şekilde Kuveyt'i Basra'ya bağlama girişimlerinde bulunduğunu, bundan dolayı 1899'da Kuveyt'in İngilizlerle bir koruma anlaşması imzalamak zorunda kaldığını ileri süren eski Büyükelçi Bishara'ya göre, Kuveyt halkı Osmanlı denince Irak'a bağlanma sorunlarını hatırladığını belirtmektedir. Günümüzde Irak'ın Kuveyt üzerinde hak iddiasında bulunmasının tarihsel geri planında da Osmanlı politikalarını yansıttığını, özellikle Kuveyt'e gönderilen askeri gemilerin ve 1906 yılında Kuveyt'e verilen sert ultimatoma günümüz Osmanlı'ya bakışını derinden etkilediğini ileri sürmektedir. Aynı şekilde İngilizlerin de I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan sınır sorunlarını gidermek yerine, bunları yerinde bırakarak bölgeyi terk ettiğini ifade eden Bishara, sözlerinin devamında tüm bunların geri de kaldığını ve Özal ile birlikte Türkiye-Kuveyt ilişkilerinde yeni bir sayfa

açıldığını belirtmektedir. Kuveyt halkının aynı zamanda Barış Suyu projesinin de Özal döneminde gündeme geldiğinin farkında olduğunu ifade etmektedir. Bishara, Özal'dan sonra ilişkilerde bir "detant dönemi" yaşanmasının ardından, 2003 Irak savaşı sonrası yeniden ivme kazandığını ve gelecekte daha da iyi olacağını ileri sürmektedir. Özellikle değişen ilişkilerin bir sonucu olarak İslam Konferansı'nın Genel Sekreterliği'ne bir Türkün getirildiğine dikkat çekmektedir ve Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin hızlı bir şekilde gelişeceğini öne sürmektedir.

Dr. Ali ise Sünni İslami benimseyen bir güç olması itibarıyla Türkiye'nin, tüm Körfez ülkeleri açısından olduğu gibi Kuveyt açısından da önemsendiğini belirtmektedir. Türkiye'nin modern bir siyasal sisteme ve toplumsal kültüre sahip olması ve Orta Doğu'da radikalizmi desteklememesi hem bölge insanların hem de rejimlerinin yönlerini Türkiye'ye çevirmesine yol açmaktadır. Dr. Ali'ye göre bir model arayışı içinde olan Basra körfezi ülkeleri Türkiye'yi örnek alabilirler. Rejimlerin istikrarını tehdit eden İslami radikalizme karşı en iyi cevap Türkiye'nin modern yapısıdır. Kuveyt dahil bölge ülkelerinin önemli bir kısmı Türkiye'ye bölgede sembol ve hedef (olunmak istenilen ülke) ülke olarak bakmaktadır. Nitekim 17 Mayıs 2009 tarihinde gerçekleşen seçimlerde, dört kadın milletvekili adayının seçimleri kazanması Kuveyt'in toplumsal dönüşüm projesine verdiği desteğin açık göstergesi olmuştur. Son seçimler rejim açısından radikallerin sınırlandırılmasıyla sonuçlanmıştır.⁶² Dolayısıyla kadınların siyasal sürece katılımı Kuveyt'teki radikal grupların siyasal sistem üzerindeki etkilerini zayıflatacaktır. Türkiye ile Kuveyt arasında turizm veya eğitim amaçlı işbirliği gelişebilir.

Dr. Makaim'e Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin stratejik bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Mekaime'ye göre 1990 Ağustos'u Türkiye-Kuveyt ilişkilerinde bir milattır. İşgalden sonra resmi düzeydeki ziyaretlerin artığına ve güvenlik ile ekonomi alanında bazı özel anlaşmaların imzalandığına dikkat çeken Mekaime, Türkiye'nin 1990 sonrası dönemde Kuveyt'in

egemenliğinin korunmasına açık destek verdiğini dile getirmektedir. Türkiye ile Kuveyt ilişkilerinin stratejik yanının her iki ülkenin de İran'ın Körfez'de etkili bir güç olmasına karşı olmalarından kaynaklandığını ileri süren Mekaime'ye göre Körfez'deki güç dengesinin İran lehine değiştirilmesi girişimleri ister istemez İran'a komşu olan Türkiye'nin politikalarını etkileyecektir. Dolayısıyla her iki ülkenin temel güvenlik sorunu İran'ın yayılmacı politikalarıdır. Nitekim Irak işgaline açık destek veren Kuveyt yönetimi işgal sonrası dönemde Şiiilerin yönetiminde ağırlıklı olarak temsil edilmesinden ise ciddi anlamda rahatsız olmuştur. Nüfusunun %25'i Şii olan Kuveyt'te Şii muhalefet 1980'li yıllarda ciddi bir güvenlik sorunu yaratmıştır. 1980 Aralık ayında, Amerikan ve Fransız Büyükelçiliklerinin bombalanmasının ardından Mayıs 1985'te de doğrudan Kuveyt Emiri'ne düzenlenen başarısız suikast girişiminin ardından Kuveyt rejimi, Iraklı Şii Partisini suçlamıştır. 17 Parti üyesi suikast girişimine katılmaktan dolayı yakalanmıştır. Ancak, Amerikan işgali sonrası gerçekleştirilen seçimlerin ardından Irak'ta Başbakanlık koltuğuna oturan İbrahim Caferi ve Nuri el-Maliki'nin Dava Partisi üyeleri olmaları Kuveyt'in merkezi Irak yönetimiyle ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.⁶³ Bu çerçevede Irak ve İran'dan kaynaklanan Şii ve Sünni tehdidine karşı Kuveyt yönetimi Türkiye'ye yaklaşıma çalışmaktadır. Dr. İbrahim Al Hadban sözkonusu tehdit algılamasına yönelik olarak "İran gelecekte çok daha büyük bir tehdit olacaktır. Kuveyt ve diğer Körfez Emirlikleri küçük ülkelerdir. İran tehdidi artıkça Körfez ülkeleri daha çok Türkiye'ye gidecek ve Türkiye'yi yanlarına çekmek isteyeceklerdir. Türkiye çatışma istemeyen ve bölgenin istikrarına katkı sağlayan modern bir ülkedir".

Kuveyt, İran'ın yanı sıra Suudların da Kuveyt rejimi açısından sorunlara yol açabilecek politikalar izlediğine inanmaktadır. Suudi Arabistan'ın Kuveyt'teki Sünni radikalizmi ve kabileciliği destekleyerek Kuveyt'i istikrarsızlaştırdığı öne sürülmektedir. Özellikle Meclis çatısı altında Selefî grupların izlediği politika, Suudlara karşı olan güvensizliğin derinleşmesine yol açmakta-

dır. Zira 1922 Protokolü'nde Suudi Arabistan'ın Kuveyt'in üzerinde hak iddia ettiği toprakların 2/3'ünü alması birçok görüşmede gündeme gelmektedir. Tüm bunlardan dolayı Kuveytliiler üçüncü bir güç olarak Türkiye'nin Körfez'de olmasını ciddi şekilde desteklemektedirler.⁶⁴ Kuveyt rejimi radikal İslami grupların toplumsal desteğini kırmak için Türkiye modelini örnek almaktadır. Bu çerçevede Türkiye ile Kuveyt arasındaki kültürel ve eğitim alanındaki işbirliği süreçlerinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması hükümetçe desteklenmektedir. Emir ailesinin Bodrum'dan villa alması ve Kuveyt'ten Türkiye'ye artan sayıda turist gelmesi Kuveyt rejimi tarafından önemsenmektedir.

Kuveyt açısından diğer bir tehdit ise İran ve Irak'taki istikrarsızlığın bölge ülkelerine yayılmasıdır. Kuveyt, Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı uluslararası işbirliği girişimleri vasıtasıyla olası tehditlerle mücadele etmeyi öngörmektedir. Bazı Kuveyt'li entelektüeller, Saddam'ın Kuveyt'i işgaline ABD'nin yeşil ışık yaktığını ileri sürmektedir. Tek başına ABD'ye güvenilemeyeceğini ve olası bir ABD-İran anlaşmasının Körfez ülkelerini İran'ın inisiyatifine terk etmek anlamına geleceğini iddia etmektedirler. Bu bağlamda 2004'te NATO çerçevesinde, İstanbul İşbirliği Girişimi'yle Körfez ülkeleri ve Irak'la askeri işbirliğini güçlendirme politikasını benimsemesi önemlidir. İstanbul Girişimi kapsamında terörizmle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasını önleme, savunma planlaması, askeri eğitim ve tatbikatlar konusunda yardım ve sınır güvenliği gibi konularda işbirliği yapılması öngörülmektedir.⁶⁵ Kuveyt Üniversitesi'nden Dr. Muhammed el Sayed Selim'e göre "NATO üyesi olan Türkiye'nin Körfez ülkelerinin güvenliğine tek başına katkı sağlaması beklenmemektedir. Ancak, NATO'nun İstanbul toplantısı ve bu toplantıda alınan İstanbul Girişimi çok önemlidir. Kuveyt, NATO'nun Arap Orta Doğu'suna açılması konusunda çok fazla rol oynadı. Esasında İstanbul Girişimi bilindiğinden daha fazla öneme sahiptir. Kuveyt yönetimi bunun farkındadır ve Girişimi önemsemektedir."⁶⁶ Nitekim Kuveyt, İstanbul İşbirliği Girişimi'ne katılan

ilk Körfez ülkesidir. Kuveyt'in ardından Katar, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri İstanbul Girişimine katılan ülkeler olmuşlardır. Kuveyt aynı zamanda 2006 Aralık ayında gerçekleştirilen NATO'nun ilk Kamuoyu Diplomasisi Toplantısına ev sahipliği yapan ülke olmuştur. NATO Genel Sekreter Yardımcısı Claudio Bisogniero'un 27 Ocak 2009 tarihindeki Kuveyt ziyaretinde taraflar, İstanbul İşbirliği Girişimi çerçevesinde ilişkileri geliştirme konusundaki hedeflerini bir kez daha teyit etmişlerdir.⁶⁷

Nitekim söz konusu gelişmeler kısa sürede Türkiye ile Kuveyt arasındaki askeri işbirliği sürecinin de gelişmesine yardımcı olmuştur. 9. Uluslararası Savunma Sanayi Fuarı çerçevesinde Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştiren Kuveyt Genelkurmay Başkanı Korgeneral Fahd Alameer ile Türkiye'yi temsilen Genelkurmay Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ arasında Askeri Alanda İş Birliğine Dair Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır. Genelkurmay Başkanlığı tarafından açıklanan bilgi notunda "Anlaşma kapsamında, öncelikle silahlı kuvvetler arasında iş birliği ve savunma sanayi olmak üzere, farklı alanlardaki askeri ilişkiler geliştirileceği ve çeşitlendirileceği" belirtilmiştir.⁶⁸ Türkiye ile Kuveyt arasında 1998 yılında farklı alanlarda 13 adet anlaşma imzalanmıştı. Bunlar arasında askeri işbirliği ve ortak askeri programlar da bulunmaktadır.⁶⁹ Dolayısıyla gelecek yıllarda hem NATO hem de ikili ilişkiler çerçevesinde Türkiye-Kuveyt askeri işbirliği girişimlerinin ve ortak politikaların güçlenerek süreceği öngörülmektedir.

Türkiye'yle iyi ilişkilerin önemi üzerinde duran Bishara'ya göre Körfez'deki en küçük değişikliğin Türkiye ve Kuveyt'in çıkarlarına aykırı olması, Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin stratejik boyutta gelişme göstermesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Kuveyt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden Dr. Şamlan Y. Al Essa da Türkiye'nin Kuveyt açısından önemli bir ülke olduğunu ve özellikle son dönem Irak sorunu dolayısıyla ortaya çıkan tehditlerle mücadelede Türkiye'den destek alınabileceğine dikkat çekmektedir.⁷⁰

Kuveyt Üniversitesi'nden Dr. Haila Al Mekaimi ise diğerlerinden daha radikal olarak Türkiye ile Kuveyt arasındaki ilişkileri stratejik ilişkiler olarak tanımlamaktadır. Hükümete yakınlığıyla bilinen Dr. Mekaimi'e göre Irak'taki güç dengelerinde yaşanan bir değişikliğin hem Türkiye hem de Kuveyt'i doğrudan etkileme potansiyeli taşımasından dolayı iki ülke arasındaki ilişkiler stratejik bir değer taşımaktadır.⁷¹

Sonuç olarak Kuveyt'teki Türkiye algısını Dr. Yusuf Ali'nin sözleriyle tamamlayacak olursak 1990'a kadar Türkiye'ye karşı halk nezdinde olumsuz bir önyargı bulunmasına karşın bu durum 1991'den sonra tamamen değişmeye başladı. Kuveyt halkına göre Türkiye salt güvenlik gerekçeleriyle değil ondan daha da önemlisi modern devlet sistemi ve toplum yapısıyla da Kuveytliler tarafından önemsenen bir ülkedir. Kuveyt'in radikal akımlardan çekindiğini ve bu anlamda Türkiye'yi bir model ülke olarak kendi radikal gruplarına sunabileceklerine dikkat çekmektedirler.

Sonuç

Türkiye-Kuveyt ilişkileri 1990 öncesi dönemde ise Kuveyt'te Osmanlı dönemine ilişkin var olan olumsuz önyargıların etkisiyle istenilen düzeyde gelişme göstermediği gibi sorunlu bir şekilde olmuştur. Ancak tarihsel geri planı 1500'lerin başına kadar giden Türkiye-Kuveyt ilişkileri 1770'lerde Kuveyt'teki El Sabah ailesinin Osmanlı ile işbirliği kurmasıyla farklı bir zemine oluşmaya başladığını belirtmek gerekir. 1900'lerin başında İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında yaşanan mücadeleye konu olan Kuveyt, 1961 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. 1962'de Anayasal Monarşi olan Kuveyt'te kısa sürede artan petrol gelirlerinin de etkisiyle bölgesel politikalardan etkin bir aktör olmaya başlamıştır. 1990'da Irak işgaline kadarki dönemde Kuveyt, Orta Doğu Filistin sorunu dahil Arap meselelerinde ön plana çıkan bir ülke olmuştur. 1980-1988 arası dö-

nemde Saddam Hüseyin rejimine ekonomik ve siyasi destek vermesine karşın Kuveyt'in Irak tarafından işgal edilmesi ve Filistinlilerin Irak safında yer alması Kuveyt yönetiminde ve halkında ciddi bir travma yaratmanın ötesinde dış politikada da ciddi bir değişim yaşanmasına yol açmıştır. Öne çıkma politikasından denge politikasına yönelen Kuveytliler bu dönemde Türkiye ile ilişkilerinin geliştirme yönünde önemli adımlar atmaya başlamışlardır.

Diğer bir deyişle Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin mesafeli bir yakınlıktan yakın bir müttefikliğe giden süreçte rol oynayan en önemli olayın Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal girişimi ve ABD dahil bir çok ülkenin Irak'ın girişimlerine işgalden önce engelleyici politikalara öncelik vermeyişi olmuştur. Diğer yandan işgal girişiminin hemen ardından Türkiye'nin Kuveyt'in bağımsızlığını koruma yönünde bir politika yürütmesi dikkat çekici olmuştur. Savaştan sonra da Irak'a karşı uygulanan ambargo kararlarına komşu Arap ülkelerinden ziyade Kuveyt ile birlikte Türkiye'nin uyması da Kuveyt yönetimi tarafından önemsenmiştir.

Tüm bunlara rağmen iki ülke arasında karşılıklı ticari ilişkilerin istenilen düzeyde bir gelişme göstermemesi, toplumsal düzeyde de etkisini göstermiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler salt güvenlik ve diplomatik düzeyde kalmıştır. Ancak 2003 Irak Savaşı ve ardından bölgede yaşanan gelişmeler bir kez daha Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin önemini ortaya koymuştur. Bölgede Kuveyt aleyhine değişen güç dengeleri, İsrail'in Filistin ve Lübnan politikasının yol açtığı radikalizm ve İran'ın artan etkisi iki ülkenin hem KİK çerçevesinde hem de ikili düzeyde yakınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Son olarak Başbakan Erdoğan'ın içerisinde iş adamları ve parlamenterlerin de yer alacağı kalabalık bir heyetle Kuveyt'i ziyaret edecek olması da taraflar arasındaki işbirliği toplumsal, ekonomik ve kültürel düzeyde de gelişeceğine işaret etmektedir.

DİPNOTLAR

- 1 *StateUniversity Education Encyclopedia*, “Kuwait - History & Background” <http://education.stateuniversity.com/pages/782/Kuwait-HISTORY-BACKGROUND.html>
- 2 R. V. Pillai-Mahendra Kumar, “The Political and Legal Status of Kuwait”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol:11, No: 1, Jan., 1962, s. 108
- 3 B. J. Slot, *Mubarak Al-Sabah: Founder of Modern Kuwait 1896–1915* London: Arabian Publishing, 2005, ss. 9-13
- 4 Pillai-Kumar, op. cit., s. 109; *The official web site of the Amiri Diwan (Al Diwan Al Amiri), State of Kuwait*, “Kuwait’s Rulers”, <http://www.da.gov.kw/eng/picsandevents/rulers.php>
- 5 Zekeriya Kurşun, *Necid ve Ahsa’da Osmanlı Hâkimiyeti: Vehhabî Hareketi ve Suud Devleti’nin Ortaya Çıkışı*, Türk Tarih Kurumu, 1998, s. 2.
- 6 Ahmed Akgündüz, “Kuveyt Meselesinin Tarihi”, *Osmanlı Araştırmaları Vakfı*, <http://www.osmanli.org.tr/yazi-2-96.html>
- 7 Nazih N. Ayubi, *Over-stating the Arab State: Politics and Society in the Middle East*, London: I.B. Tauris Pub., 1994, s.111
- 8 Center for Research and Studies on Kuwait, *Kuwait: Statehood and Boundaries Objective facts and Iraqi Claims*, 3rd ed., Kuwait, 1999, s. 52
- 9 Ibid., s. 58
- 10 *The Official web site of the Amiri Diwan (Al Diwan Al Amiri), State of Kuwait*, “the Late Amir”, <http://www.da.gov.kw/eng/picsandevents/amirDtls.php?id=3&w=580&h=561>
- 11 Center for Research, op. cit., ss. 52, 60-61
- 12 Zekeriya Kurşun, *Basra Körfezi’nde Osmanlı İngiliz Çekişmesi Katar’da Osmanlılar: 1871-1916*, Türk Tarih Kurumu Yay., 2004, ss.57-59
- 13 *The Official web site of the Amiri Diwan (Al Diwan Al Amiri), State of Kuwait*, loc. cit.
- 14 B. J. Slot, *Mubarak Al-Sabah: Founder of Modern Kuwait 1896–1915* London: Arabian Publishing, 2005, ss. 66, 85-93
- 15 Pillai-Kumar, op. cit., s. 110
- 16 Ibid., ss. 105-109
- 17 Ibid., ss. 113-114
- 18 E. Lauterpacht, C. J. Greenwood, Marc Weller, Daniel Bethlehem, *The Kuwait Crisis: Basic Documents*, UK: Cambridge International Documents Series, 1991, ss.9-10
- 19 B. J. Slot, op. cit., s. 186
- 20 Lauterpacht, C. J. Greenwood., op. cit., ss.10-11
- 21 1902 yılında asker çıkartılan Bubiyan adasının Kuveyt’e verilmesi talebinin kabul edilemeyeceğini açıklar. B. J. Slot, op. cit., s. 225, 287-295
- 22 B. J. Slot, op. cit., ss. 366-367
- 23 Lauterpacht, C. J. Greenwood., op. cit., ss. 33-34
- 24 Konu hakkında bkz., Mary Ann Tetreault, “Necessity, and the Small State: Ruling Kuwait in the Twentieth Century”, *International Organization*, Vol. 45, No. 4 (Autumn, 1991), ss. 565-591
- 25 Lauterpacht, C. J. Greenwood., op. cit., s. 47
- 26 Osmanlı vatandaşı Gülbenkyan’ın kırmızı çizgisi olarak da bilinen anlaşmaya göre Irak Petrol Şirketi ortakları, İran ve Kuveyt’i hariç Umman’ın doğusundan Aden Körfezi, Kızıl Deniz ve Edirne’yi içine alan tüm Anadolu topraklarında belli kurallar çerçevesinde petrol imtiyaz anlaşmaları alabilirlerdi. Kuveyt ise yalnızca İngiltere’nin onayı ile diğer petrol şirketlerinin imtiyazı geçerli olabilecekti.
- 27 Detaylı bilgi için bkz., The Official web site of the Kuwait Oil Company (KPC), <http://www.kpc.com.kw/default.aspx>
- 28 Bkz.:Elie Podeh, “Sues in Reverse: The Arab Response to the Iraqi Bid for Kuwait:1961-1963, *Diplomacy and Statecraft*, Vol:14, No:1 (March 2003), ss. 103-130
- 29 Kuwait Public Administration, “Kuwait, Country Profile”, *Division for Public Administration and Development Management (DPADM)*, Sep., 2004, s.6.
- 30 Ibid.
- 31 Nadia Zaman, “Democracy in the Middle East?A Case Study in Kuwait”, CSIS Islamic Studies Program <http://www.csis.org/gulf/reports/execsum.html>
- 32 Peter Berkowitz, “Democracy in Kuwait: A liberal Arab state wrestles with its own private clash of civilizations, *The Weekly Standard LLC News*, 11 June 2003, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/002/872gydfz.asp?page=2>
- 33 Arap Times News, “Constitutional dissolution: Amir calls new elections” <http://www.arabtimesonline.com/kuwaitnews/pagesdetails.asp?nid=30054&ccid=9> (e.t. 30 Mart 2009)
- 34 Yazar tarafından Kuveyt’te Mart 2009’da gerçekleştirilen mülakat sonucu ulaşılan değerlendirmeler.
- 35 Irak’taki siyasal gelişmeler için bkz., Veysel Ayhan-Ferhat Pirinççi, *Saddam Hüseyin: Tarih Yeniden Yazılırken*, Ankara:Barış Yay., 2008.
- 36 Tom Cooper & Stefan Kuhn, with Brig.Gen. Ahmad Sadik, *Arabian Peninsula & Persian Gulf Database: Kuwait “Emergency”*, 1961, Sep 9, 2003, http://www.acig.org/artman/publish/article_203.shtml
- 37 *Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, “Türkiye-Kuveyt Siyasi İlişkiler”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kuveyt-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (e.t. 13.05.2008)

- 38 Detaylı bilgi için bkz., Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu: Orta Doğu ve Petrol*, Güncellenmiş 2. Baskı, Bursa: Dora Yayın., 2009.
- 39 Lenore G. Martin, *The Unstable Gulf: Threats from Within*, Lexington, Mass: Lexington Books, 1984, ss. 138-139
- 40 Immanuel Wallerstein, "Saddam Hüseyin Kaybetti Mi?", *Binghamton Üniversitesi Fernand Braudel Merkezi*, (1 Ağustos 2003), <http://fbc.binghamton.edu/118-tr.htm> (05.02.2005).
- 41 H. W. Brands, "George Bush and the Gulf War of 1991", *Presidential Studies Quarterly*, Vol: 34, Is: 1 (Mar., 2004), s. 114
- 42 Larry Everest, *Oil, Power and Empire: Iraq and the U.S. Global Agenda*, Monroe, ME.:Common Courage Pres, 2004s. 126
- 43 Ibid.
- 44 Mart 2009'da Kuveyt'te gerçekleştirilen bir takım mülakatlar.
- 45 Brands, op. cit., s. 114
- 46 Everest, op. cit., s. 126-127
- 47 *The Project for the New American Century*, "Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forces and Resources For a New Century", Washington, DC., September 2000, ss. 4, 14, 15, 17-18. <http://www.newamericancentury.org/RebuildingAmericasDefenses.pdf>
- 48 Brands, op. cit., s. 115
- 49 Everest, op. cit., s. 126
- 50 Brands, op. cit., ss. 116-117
- 51 James R. Kanary, "United States Coercive Policy During the Gulf Crisis", <http://www-personal.umich.edu/~rtanter/F96PS472PAPERS/James.Kanary.Iraq.save>, (15.03.2005)
- 52 Mülakat, Yusuf Ali, 23.03.2009, Kuveyt.
- 53 Özal'ın politikaları üzerine bkz., Ramazan Gözen, *Amerikan Kışkacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*, Ankara:Liberte Yay., 2000.
- 54 Robert J. Pauly, *US Foreign Policy and the Persian Gulf: Safeguarding American Interests through Selective Multilateralism*, UK: Ashgate Publishing, 2005, ss.46-47
- 55 Gözen., op. cit., ss. 248-271
- 56 Detaylı bilgi için bkz., Veysel Ayhan, "Türkiye-Kuveyt İlişkileri: İşbirliği Mi, Çatışma Mı?", *Bilgi: Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol:18, (Eylül 2009), ss.58-85,
- 57 *The Republic of Turkey Prime Ministry Investment Support and Promotion Agency (ISPAT)*, "Kuwait to Invest 3 billion in Turkey", 15.03.2010, <http://www.invest.gov.tr/en-US/infocenter/news/Pages/kuwaiti.investments.turkey.usd.3.billion.real.estate.aspx>
- 58 Dışişleri Bakanlığı Resmi Wep Sitesi, "Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalog İkinci Dışişleri Bakanları Toplantısında Yaptığı Konuşma, 17 Ekim 2010", <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-nun-turkiye-kik-yuksekk-duzeyli-stratejik-diyalog-ikinci-disisleri-bakanlari-toplantisinde.tr.mfa>
- 59 *DEİK*, "Kuveyt Ülke Bülteni:Şubat 2010", http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/127/Kuveyt%20Ulke%20Bulteni,%20Subat%202010_TR.pdf
- 60 Ibid.
- 61 Dışişleri Bakanlığı..., loc. cit.
- 62 B Izzak, "Women break Assembly barrier", *Kuwait Times*, http://www.kuwaittimes.net/read_news.php?newsid=MzU1OTMwMzI5, (e.t.18.05.2009)
- 63 Pollock, op. cit., s. 22
- 64 Süleyman Abdullah, Mülakat, 23.03.2009, Kuveyt
- 65 Mustafa Alani, "Arapların NATO Hakkındaki Düşünceleri", *NATO Review*, Kış 2005, <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/main.htm#>, (e.t.08.05.2009)
- 66 Mohammad el Sayed Selim, Mülakat, 23.03.2009, Kuveyt.
- 67 Claudio Bisogniero, "Konuşma Metni Dökümü", 27.01.2009, <http://www.nato.int/docu/speech/2009/s090127a.html>, (e.t.05.05.2009)
- 68 *Genelkurmay Başkanlığı Resmi Kurumsal İnternet Sitesi*, "Bilgi Notu", 26 Nisan 2009, http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_3_Bilgi_Notlari/2009/BN_36.html, (e.t.05.05.2009)
- 69 *Asia News*, "Kuwaiti Military Official arrives in Turkey to sign MoU", 27.04.2009, <http://english.siamdailynews.com/asia-news/western-asia-news/kuwait-news/kuwaiti-military-official-arrives-in-turkey-to-sign-mou.html>, (e.t.05.05.2009)
- 70 Şamlan Y. Al Essa, Mülakat, 23.03.2009, Kuveyt
- 71 vMülakat, Haila Al Mekaimi, 24.03.2009, Kuveyt

ORSAM AKADEMİK KADROSU

Hasan Kanbolat	Başkan
E. Tümg. Armağan Kuloğlu	Başdanışman
Habib Hürmüzlü	Ortadoğu Danışmanı
Doç. Dr. Özlem Tür	Danışman & Ortadoğu Etütleri Editörü, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Harun Öztürkler	Ortadoğu Ekonomileri Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Veysel Ayhan	Basra Körfezi Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi U.İ.B.
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin	Ortadoğu Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Kürşad Turan	Danışman, Diaspora Çalışmaları, Ortadoğu Analiz Editörü
Dr. Didem Danış	Danışman, Göç ve Iraklı Mülteciler
Dr. İlyas Kamalov	Avrasya Danışmanı
Bayram Sinkaya	Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ/Atatürk Üniversitesi Araştırma Görevlisi
Bilgay Duman	Ortadoğu Uzmanı
Ogün Duru	Yönetici Editör
Oytun Orhan	Ortadoğu Uzmanı
Sercan Doğan	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Selen Tonkuş	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanriverdi.O	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nazlı Ayhan	Uzman Yardımcısı, Projeler
Uğur Çil	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden	Hidroplitik Uzmanı
Dr. Seyfi Kılıç	Hidroplitik Uzmanı
Alper Almaz	Hidroplitik Uzman Yardımcısı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danıştay Eski Başkanı
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Hasan Alsancak	BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü
Doç. Dr. Ersel Aydınlı	Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
İtir Bağdadi	İzmir Ekonomi Üniversitesi U.İ.B. ve AB Bölümü Öğr. Gör
Prof. Dr. İdris Bal	Polis Akademisi ve Turgut Özal Üniversitesi U.İ.B.
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	Ortadoğu Ekonomileri Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Türk Tarih Kurumu Başkanı
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Gen. Md. Yrd
E. Hava Orgeral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Doç. Dr. Mitat Çelikpala	TOBB ETU Uluslararası İlişkiler Bölüm Bşk.
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	İstanbul Şehir Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı, İ.Ü. Tarih Bölümü
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniv. Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı

Osman Göksel	BTC ve NABUCCO Koordinatörü
Timur Göksel	Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
Numan Hazar	Emekli Büyükelçi
Doç. Dr. Pınar İpek	Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Arslan Kaya	KPMG, Yeminli Mali Müşavir
Dr. Hicran Kazancı	ITC Ankara Temsilciliği Dış İlişkiler Sorumlusu
İzzettin Kerküklü	Kerkük Vakfı Başkanı
Doç. Dr. Mustafa Kibaroğlu	Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Musa Kulaklıkaya	TİKA Başkanı
Doç. Dr. Erol Kurubaş	Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Mosa Aziz Al-Mosawa	Bağdat Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Mahir Nakip	Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili
Doç. Dr. Tarık Oğuzlu	Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Çınar Özen	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Dr. Bahadır Pehlivan Türk	Hacettepe Üniversitesi U.İ.B.
Prof. Dr. Suphi Saatçi	Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
Mehmet Şüküroğlu	Enerji Uzmanı
Doç. Dr. Oktay Tanrısever	ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Erol Taymaz	ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yardımcısı
Prof. Dr. Sabri Tekir	İzmir Üniversitesi İ.İ.B.F. Dekanı
Doç. Dr. Özlem Tür	ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Türel Yılmaz	Kırşehir Üniversitesi İ.İ.B.F.

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık	ODTÜ
Bülent Aras	Işık Üniversitesi
Tayyar An	Uludağ Üniversitesi
İlker Aytürk	Bilkent Üniversitesi
Recep Boztemur	ODTÜ
Katerina Dalacoura	Londra Ekonomi Üniversitesi
F. Gregory Gause	Vermont Üniversitesi, ABD
Fawaz Gerges	Londra Ekonomi Üniversitesi
Ahmet K. Han	İstanbul Üniversitesi
Raymond Hinnebusch	St. Andrews Üniversitesi, Birleşik Krallık
Rosemary Hollis	City Üniversitesi, Birleşik Krallık
Bahgat Korany	Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık
Peter Mandaville	George Mason Üniversitesi, ABD
Emma Murphy	Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniv. U.İ.B. Başkanı